

DALEKO (3680) *av*

Wszystkie samogłoski jasne.

comp i sup (2099 + 100) -dalėj (2191), dali (7), dalszej (1); -ėj : -li *MetrKor* (5 : 3), *LibMal* (3 : 1), *ZapKościar* (102 : 2), -li *CzahTr*; -ėj : -szej *UstPraw* (1 : 1 B4v); ~ -ėj (209), -ej (30) -(e)j (1953); -ėj : -ej *OpecŻyw* (22 : 12), *ForCnR* (2 : 1), *MurzHist* (13 : 2), *SienLek* (3 : 9), *BiałKat* (3 : 1), *KochPam* (4 : 1), *Oczko* (1 : 1), *SarnStat* (38 : 1); -ej *OpecŻywPrzedm* (1).

sup nã- (98), nãj- (2); nã- : nãj- *GórnDworz* (1 : 2); nã-, nãj- (81), na- (5) *MurzHist* (1), *Leop*, *Oczko* (2), *KmitaSpit*; n(a)- (14).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. O stosunku przestrzennym; nieblisko, w znacznej odległości, z oddali; w stopniu wyższym znaczy często następstwo w przestrzeni (niezależnie od rozpiętości); *longe, procul Mącz, Cn, Vulg; ultra Mącz, Cn; peregre Mącz; longinque, porro Cn* (937) : Więc gdy pãłterz owce pędził/ Dãleko go lew prowadził *BierEz* Q3v, B, H4v, N3, Ov; Iezus miły [...] w niebo włępowãł/ tako dlugo poki go mogli nãdalėj widzietz. *OpecŻyw* 174v, 139; iże gdy go [baranka] zawoła [pasterz] k łobie/ by na daley był/ tedy przydzie. *FalZioł* IV 3a, V 33v, ++ 3b; Czemu łępowie daleko woniã poczuia. *GlabGad* B8, A7v, B6, B6v, E4v; *MiechGlab* 34; *LibLeg* 11/11v, 56, 76v, 84; *RejJóz* A8v; *RejKup* b7, t8v; *HistAl* K8v, Mv; Kupyec gdy po kupyã yezdzi/ nã dobre myłce choć dãleko przewozi łie. *GliczKsiãż* M, P; *LubPs* hh3; Odeydzyc mãło dãley/ Lew nã łciełzce łeży *RejWiz* 108v, A4v, 7v, 41v, 64, 112v (9); Połłãłãł połly twoie dãleko *Leop Is* 57/9 [*idem BudBib*], *Ex* 8/28, *Deut* 11/30, *Iob* 19/13, 38/11, *Is* 17/13 (10); *UstPraw* Bv; Pãni wzniełie podolek/ á łãłtrżãł wnet z grzędý/ Popadł/ mnimal by Kokofz/ iuz dãley nie kędý. *RejFig* Dd2v, Bb6v, Dd4v; A niechay mi ktho powie/ ielłi dãley bywał/ Tãkie łudzi y pãńłtwo/ gdzyc wzdý kiedy widał. *RejZwierz* 108v, 7v, 14; Ktorzy łpułciwłzy łznur z ołowem/ nãleżli głębicy dwãdziełcia łãžen/ á maluczko dãley połłãpiwłzy/ [...] należli piętnãłcie łãžen. *BibRadz Act* 27/28, I 5a marg, *Is* 17/13, *Zach* 6/15, *Eccli* 27/21; dził ledã żeglarz nierowno dãley iezdzi *BielKron* 270; Zã tego Witulłã/ rozłzerzýłã byłã Litwã łwoie Pãńłthwo dãleko *BielKron* 436v, 75v, 278, 346 447, 460 (36); *Laxissime pererrare*, Dãleko wędrowãć. *Mącz* 186c; *Paululum abscede*, Odłtęp trochę dãley. *Mącz* 285a, 197b, 405b, 444d, 492b, 501c (32); Abowiem ielł ich zdãniem rzecz mãło przyłtoyna. Dopiro łłãć do Węgier y dãley po Konie/ Gdy widżim przeciw łobie iuz dobyte bronie. *Prot* B4; *SienLek* 92v; *LeovPrzep* H2; *GórnDworz* P3, S5v, S8, Aa5v; *GrzepGeom* K3v; *HistRzym* 22, 65v [2 r.], 115; A gdy łie przyblizãły do onego miãłteczkã/ do ktorego łzli/ wczýnił podobieńłtwo iż chciãł od nich dãley iłć. *RejPos* 111v, 176, 198, 213, 308v; *RejPosWiecz*³ 97v; *BielSat* D, M4v; *KuczbKat* a2; *RejZwierc* [28²], 116, 120v, 175, 175v (9); nie włłyłzy głofu Hetmãńłkiego ten co dãleko łtoi *BielSpr* 16, 4v, 29, 31v, 44, 59v (9); *BudBib* 1.*Esdr* 3/13, *Sap* 7/24 [25], *Is* 23/7, 57/9; *Strum* B4, C4v, E, I2v, I3, L3; *BudNT przedm* b2v, *Luc* 15/20; *SkarJedn* 369; *Oczko* 21; Ducha prorockiego hoynego miãł/ y rzeczý ktore łię dãleko działy brãłciy oznaymiãł *SkarŻyw* 251, 184, 250, 253, 310, 545 (18); *StryjKron* 41, 81, 672, 757; *CzechEp* 258; *KochJez* B3; Tu biłiór/ tu kołtery/ tu Włofkié zaponki/ Sãm dãley pólhãłłãłie/ y czarné pierscionki. *KochFr* 113; *KochPhaen* 14; *KochSz* B3v; *WerGołc* 251; *WisznTr* 10; *BielSjem* 35; *BielRozm* 23; on brãł co dãleko miełzkał/ [...] przyiechał do domu *GórnRozm* Dv, K2; *KochProp* 9, 14; *ActReg* 5v, 55;

Calep 375a, 476a, 867a, 1078b; Kędy wodá dáleko/ łtudnią lepiej mieć blizu *GostGosp* 106, 18, 58, 108; *OrzJan* 80; *LatHar* 692; *WujNT przedm* 4, 25, *Luc* 14/32, 15/20, *Act* 2/39; *SarnStat* 906, 959, 966, 1047, 1072 (6); *KmitaSpit* B; *PowodPr* 36, 48; Cieleśnymi dary niektóre mieyfcá Pan Bog wczcił/ iáko Cieplice/ do ktorych ludzie dáleko iездzą *SkarKaz* 41b; *CiekPotr* 12; Y zá nożki włápię/ nie puścę cie dáléy/ Aza ták pohámuię pośkok twóy zuchwály. *GostCast* 29; A kogo pan Bog ná mále poćiefzy/ Nie dziwuię mu że się dáléy śpiefzy *KlonFlis* E, H3v; [hultaj] Vczyni się rzekomo páchołkiem łłuzálym/ Y dobrym towarzyszem dáleko bywálym. *KlonWor* 26, 32; *PudłDydo* B2v.

daleko czego (5), *kogo* (2) [= *od czego, od kogo*] (7): Naprzod wezmi ziela ktore zowá barwinek łiftkow iego/ [...] do ciála [...] przyłóż gdzie kolwiek daleko rany *FalZioł* V 117; *LibLeg* 11/58; Virziż iefly dzie nie trące Choć daleko dziebie łiedzę *RejKup* 16; A náłzych dáléy kárczmy nigdy nie widáli. *RejWiz* 98v; Gdy dwor nás ieft dáleko/ thedy ciáza ma być daná do dworu Káftellanowego. *UstPraw* G; *RejFig* Dd; *BielKron* 306v.

daleko do czego [w tym: *od czego do czego* (3)] (9): *MurzOrt* Bv; á ieflic do Rzymu dáleko/ małz w Polńce Połtańcá *OrzQuin* F4v; *GrzepGeom* A, B2 [2 r.], P4; [marynarze] kiedy się im okręt rozbije/ [...] áno przedię do brzego [!] dáleko/ wżyŃcy rázem zgináć mużá *RejPos* 316v; [trzeba] rozmierzyć iáko dáleko od tego mieyfcá gdzie poczniefz kopáć do muru álbo párkánu. *BielSpr* 62v; kazánia Pan odpráwował w polách/ y przy morzu [...] gdy do kościoła było dáleko. *SkarKaz* 455b.

daleko od czego (102): *OpecŻyw* 139; *FalZioł* IV 45b, V 34v, 35, 62 [2 r.]; *GlabGad* K2; *LibLeg* 10/153v, 11/32v; A thák potym pádli ná iedno pole dáleko od zaŃtepow *HistAl* M5; *GliczKsiąż* K3v; *LubPs* X3v marg; *RejWiz* 38v; Wyłzedł tedi Krol y wżyŃtek lud IŃráelfki pieŃŃo z miáftá y łtánał dáleko od domu [stetit procul a domo] łwego *Leop* 2.Reg 15/17, *Eccli* 27/22, 1.Mach 8/4, 23; *BibRadz Iudic* 18/28, II 57b marg, 100d marg; PuŃciliłmy się do kroleŃtwá Gámbré/ ktore nie bárzo dáleko od Senege. *BielKron* 451, 197v, 265, 307v, 406, 409v (8); Longe a mari rus est, Dáleko od morza yeŃt wieŃ. *Mącz* 197a; Peregre sum. Ieftem dáleko od łwych miedzy obcemi. *Mącz* 290d; Procul mari incolebant, Dáleko od morzá mieŃzkáli. *Mącz* 324c; Distantes loci, Dáleko od łiebie leżące. *Mącz* 419a, 197a, 206c, 301b, 324c, 475a (18); *SienLek* 2v, 3, 147v; *RejAp* D; *GórnDworz* P5, Mm3v; Fráncyá [...] dáléy ieft od nas niź Fánkonia. *GrzepGeom* Lv, B2, C4v, P4; *HistRzym* 63; *RejPos* 45v, 209v, 242, 292; *BielSat* N3v; *RejZwierc* 89; Ieft teź wypifánie obráćania y mieyfc iáko dáleko vff od vffu *BielSpr* 31v, 17, 24v, 42, 62v, 68; *BudBib Deut* 12/21; *Strum* L2v; *BudNT przedm* b2v, c7; *ModrzBaz* 89, 107, 123; *SkarJedn* 226; *KochPs* 153; *SkarŻyw* 211, 309, 502; *StryjKron* 437, 782; *KochPhaen* 19; *ReszList* 162; *BielSjem* 40; Kiedy ná morzu wiátr gwałtowny wŃtánie/ A od portu cię dáleko záŃtánie: [...] Gárdłá tám pewnie wnet pozbędziēfz łnádnie. *PudłFr* 43; *GórnRozm* B4v, Dv, Mv; *OrzJan* 135; *WujNT* 332, *Act* 17/27; *SarnStat* 570, 612, 670, 700, 761 (6); *PowodPr* 7; *SkarKaz* 209a; *VotSzl* B2v.

daleko do określonego punktu [w tym: *do czego* (5), *ku czemu* (6), *na co* (11), *w co* (16), *za co* (2)] (49): ná wznak się połóż yź doydzie tam daleko do źiłek ktore pochodzą od mozgu do oczu *FalZioł* I 13d, I 97b, II 116d; *BierRozm* 26; ony panowie Zewłzitkym woŃfkiem swoym przez Sawran przecziágnely daley tam kv oczakowv *LibLeg* 11/84v; A gdy gnał łtádá dáléy ná Ńrzonek puŃzczy [cumque minasset gregem ad inferiora deserti] przyłzedł do Boży gory Oreb. *Leop* Ex 3/1, 2.Reg 19/31,

Act 22/21; *RejZwierz* 101; aż nie trafiło gdy byli w łowcach/ záfzli dáfeko w lás za źwierzęciem/ nocie záfzłá *BielKron* 354v, 28v, 40v, 109v, 339v, 406v (19); *Mącz* 377a, 385c, 449a, 477d, 492c; Ten co dáfeko w drogę idzie á chce áby nie vftał/ ma łobie nákláfć pod podełzwy pokrzywného liścia *SienLek* 158v, 61, 99v; *RejPos* 144; *RejZwierz* 23, 111; *ModrzBaz* 83v; *SkarŻyw* 56, 441; Nie zoftáne/ poydę dáfey Aż do łamey Gálileiey. *MWilkHist* K2; *StryjKron* 336, 432; *KochMRot* C; *OrzJan* 80; *RybGęśli* C4; *WujNT Act* 22/21.

daleko gdzie [w tym: na co (3), na czym (5), przed czym (3), przy czym (2), w czym (10), za czym (9)] (36): Ezop dáfeko w káfie ftał/ Hnet tey gadce porozumiał *BierEz* C3v, Kv; *FalZioł* I 85c; *LibLeg* 9/51 v, 11/57v; *KrowObr* 128v; *RejWiz* 149v; *Leop Ps* 64/6; Niemieckie kráiny thylko pierwey były od Dunáia do Renu/ wźáfzke dziś zá Dunáiem dáfeko łá *BielKron* 282, 77v, 123, 309v, 322v, 402v (9); grob śwíety iego dáfeko był przed miáftem tym *RejPos* 195v; *RejZwierz* 202v; *BielSpr* 9v, 61v; *WujJud* 35v; *BudNT przedm* a4; *SkarJedn* 166; *Oczko* 11; *SkarŻyw* 47; *CzechEp* 323, 329, 330; *KochPhaen* 16; Lecź iedná przedfię ochotnieyfa byłá/ Dáfeko na zad drugye zoftáwiłá. *KochSz* C; *Calep* 532b; *GostGosp* 112; *PowodPr* 80; *VotSzl* B; *KlonFlis* F4.

daleko skąd (3): Alye gdzie by ludzie wśzy thakowe ykazyly slyad dáfey zewłchy swoyey, theda nycz dáfey vynowaczy nyebandá *LibLeg* 6/156v, 6/156v; Protenus – Dáfeko ftąd. *Calep* 866a.

W charakterystycznych połączeniach: *daleko gonić* (6), *iść* (14), *jeździć* (8), *mieszkać* (9), *(od-, wy-)chodzić* (11), *odejść* (4), *(od-, wy-, za-)jechać* (8), *(po-, wy-)ciągnąć* (11), *pojść* (9), *postąpić* (15), *postępować* (8), *(po-)wędrować* (3), *puścić się* (8), *ruszyć* (3), *słyszeć* (4), *stać* (6), *uciec* (7), *uciekać* (11), *widzieć* (3), *wyjsc* (3), *zajsc* (6), *(za)wieśc* (9); *barzo dáfeko* (4); *mało dáfey* (2), *maluczko*, *trochę* (2).

Przysłowia: Gdy kto v ognia piecze albo teź czo warzy Snadz im nadáfey łtoi tym łie namniey łparzy *RejJóz* F5v.

Bo kto ná máłym czołnku nadáfey odpłynie/ Ten łie czáfem y z głowá narychley ochynie. *RejWiz* 90v.

Azáfzby nie łepiey wczás mární nędznikowie/ Niź gdy iuź gwałt przypáfnie/ toź myłfić o łobie. Nie wczás Więć kiedy gore á dáfeko wodá *RejWiz* 173.

Y záfzdy dáfey zaydzye/ co ćicho wędruie. *RejZwierz* 58.

dáfeko kęfy záfzácá. *LeovPrzep* H2v; *RejZwierz* 97v.

A rozum z rołtropnoścíá gdzieś dáfeko w łefie. *RejZwierz* 241v, 89v; *CzechRozm* 4, 236v.

kto napomáfey. Ten zaydźie dáfey. *KlonFlis* E2.

Krolewłka myłł w człowiecze/ y łkrzydłá rozłzerza Dáfey niź według gniazdá y włáfneho pierza. *KlonWor* 56.

Połączenia: »co dáfey (...) tym, to [cum comp]« (1 : 1): Scalae, Ławy co dáfey to wyłfzfe/ yáko w łáźniey. *Mącz* 8d; Cauda in tenuitate desinens, Ogón co dáfey ku końcowi tym cieńfzy. *Mącz* 449a.

»im dáfey (...) tym [cum comp]« (6): *MiechGlab* *3v; *Mącz* 334a; á zoftáwuy dźiury miedzy tymi łztukáfmi/ im dáfey tym wíetłfzfe/ aż do końcá. *Strum* K2, G4v; *RybGęśli* C4; A im dáfey odiedźie [złodziej]/ tym iuź łmielzy bywa. *KlonWor* 19.

»jako dáfeko ... tak« (2): *KochPs* 153; Iáko od Kozoroźcá dáfeko Rák włchodźi [...] Táfá drugá częśc równie záf bierze záfchodźác. *KochPhaen* 19.

»jako dalej ... tym« (1): [łosos] iako dalej od morza, thym lepŝy *FalZioł* IV 43b.

»nie dalej (...) jedno« (11): zebych muŝył przed gwalthrownym ognym zamku sgycz thedy nyemam daley ycz yedno nakonyecz moŝthu zamkowego za przecopą *MetrKor* 37/4; *LibLeg* 6/118v; Wrocławianie vprošili byli łobie łkład wolny v Krolá z wielką łzkodą náłzą y Niemcow/ ktorymby nie było wolno dáley po towary [...] ieŝdzác/ iedno do Wrocławia *BielKron* 408, 464v; *Mącz* 429b; *RejZwierc* 157; *KochMon* 19; *OrzJan* 73; *SarnStat* 1047, 1052, 1171.

»tak daleko (...) aż« (3): Mágiellanus [...] thák dáleko záiechał aż mu morzá głębokiego nieŝtawáło. *BielKron* 445v; Exequi fugam, Vciec á zbieŝeć ták dáleko aż dofyć yeŝt. *Mącz* 385c; *Strum* Dv.

»tak daleko gdzie« (1): Byłmy byli thák dáleko/ gdzieby iuŝ żadnego człowieká nie było. *HistRzym* 63.

»tak daleko ... iż« (2): GOłciem ten ieŝt/ ktory ták dáleko mieŝkánie ma/ iż iednego dnia do Sądu przydŝ nie moŝe. *GroicPorz* m2, m2.

»tak daleko (...) jak(o)« [*przeważnie o charakterze porównawczym*] (11): A Odŝedŝy od nich tak daleko iakoby kamieniem moŝł zarzucitŝ/ [...] pokornie modlił ŝie tako rzekátŝ. *OpecŻyw* 99; *LubPs* X4v; *BibRadz Act* 1/12; niektorzy rohátynámi cíkáli ták dáleko iáko z łuku łtrzełił. *BielKron* 451, 10 [2 r.], 265 [2 r.]; Exequi aspectum alicuius, Tá k dáleko zá kim pátrzić yáko go nadáley doyrzeć moŝe. *Mącz* 385c; *GrzepGeom* O4v; *WujNT* 332.

W połączeniu z wyrazami oznaczającymi miarę długości (12): Nathychmiałt mu pępek obrzezáć na trzy palcze od ciała daleko *FalZioł* V 34v; bo okręty álbo nawy nigdy łpołu nie idą/ ále iedná zá drugą w mili y dáley przynamniey *BielKron* 451v, 307v, 336v, 375; *SarnUzn* E5; *SienLek* 133v; *GórnDworz* B5v; *RejPos* 78; *RejZwierc* 157; Ná wiérzchowinie Stáwu nadáley w łtáiániu od Zálania wody/ vczyn íákie włparcie Wody/ iákáŝkolwiek Groblą *Strum* M4v; *GostGosp* 170.

Fraza: »wen dalej« (2): Bowiem przodkowie náłzy mieyfćá odmieniali: Gdy ŝie mieli prowadzić: mowili/ Wen dáley. Wándálmi ie zwano *KlonWor* 52, 52.

Zwrot: »daleko słynać, roznieść się, rozstawić się, być sławnym« [*szyk zmienny*] (9 : 2 : 1 : 1): *MurzHist* E2v, T3v; *MurzNT* 108v; [*król*] Twárde mieyfćá opatrzał/ ofadzał pułtynie/ Tákiego więc dáleko záwŝdy łławá łłynie. *RejWiz* 71v; y rozniosło ŝie imię Ozyałłá dáleko [*egressum est nomen eius procul*]/ łtąd ŝe mu Pan Bog pomagał/ y vmocnił go. *Leop 2.Par* 26/15; *KwiatKsiąŝ* P; Latius opinione disseminatum est hoc malum, Dáleyŝie rozniosłó niŝliłmy mniemáli. *Mącz* 185c; Nobilitata crudelitas Phalaridis, Dáleko słinęłó okrućienłstwo. *Mącz* 248d, 185c; *RejPos* 306; *RejZwierc* 249v, 251v; *WierKróc* Av.

Wyrażenia: »co, by, jako (na)dalej« [*w tym: co nadalej bieŝeć* (3), *godzić, iść, odejść, uchodzić, uciekać* (7)] (26 : 2 : 6): A chcełzi mi wdzięk vczynić/ Co nadáley odemnie odeydz. *BierEz* Nv; *OpecŻyw* [34]; á pothym włóŝ palecz w gardłó co nadalej moŝełŝ *FalZioł* I 116d, IV 37a, V 22b; *RejRozpr* H4v; *LibMal* 1548/141; [*bazyliŝek*] nie thylko łmrodem łwyrn/ ále theŝ y wzrokiem iáko nadáley móŝł zayrzeć/ powietrze záraŝał. *HistAl* K8v; *DiarDop* 115; *KrowObr* 37; *Leop Ioel* 3/6; *RejZwierc* 101; *BielKron* 447v; *KwiatKsiąŝ* Ov; *Mącz* 385c; *SienLek* 16, 61, 99v, 182; *GórnDworz* Bb2 [2 r.], Mm3v; *BielSat* M4v; *KochMon* 20; *Strum* M2; *ModrzBaz* 123; *KochOdpr* B; *KochPs* 16, 80; *KochFr*

7; *WyprPl* C3v; *WysKaz* 10; Iáki táki Pigmeos zbroię z siebie złożył. Vciekał co nádáley. *KmitaSpit* B3v; *VotSzl* B2v.

»daleko z drogi« = *iter devium Mącz* (4): *Devius*, Zdrożny/ dáleko z drógi leżący. *Mącz* 492d, 108b, 175d; gośpod tylko trzy przes mil 18. y to dáleko zdrogi *StryjKron* 72.

»daleko za gorami« (2): Ná mieyścách ApóstolŃkich blisko RzymŃskiego dworu ras w rok/ á iefli dáleko zá gorámi/ we trzy láthá/ naleść fię dam *KrowObr* 128v; *CzechEp* 330.

»gdzie(ś) daleko« = *ultimaŃ terrae Mącz* [szyk 7 : 5] (12) : *RejZwierz*[*Wirzb*] A4v; *BielKron* 306v; *Mącz* 477c; *RejAp* Cc5; *RejZwierc* 96v, 103; Czy mie myślisz gdzie dalej z pięknych miast wyprawić *KochMon* 33; Oyczyzná gdzieś dáleko/ przyiaciół nie widzę *KochOdpr* Bv; *MWilKHist* K2; *BielSen* 12; *KochPieś* 1; Ani tám gdzieś dáleko/ gdzie lie cudá rodzą/ Bez práwá/ y bez wtydy wtytcy nágo chodzą *GórnTroas* 71.

»jako daleko« [w tym: od czego (8), do czego (5), od czego do czego (3)] — *quousque Mącz, Calep; quam procul Mącz* (25): *MetrKor* 57/117, 59/276; Nilns [!] rzeka iako daleko płynie. *MiechGlab* **3v; *Quam procul distat hinc, Yáko dáleko yeft ztąd. Mącz* 419a, 61a, 158b [2 r.]; *SienLek* 168v; *GrzepGeom* A, B2 [2 r.], P4; *RejZwierc* 236; iáko dáleko nieprzyiaciel ieft *BielSpr* 68v, 17, 24v, 31v, 62v, 63; *CzechEp* 33; *ArtKanc* C3; *Calep* 488a, 892a; *GórnTroas* 68; *SarnStat* 838.

»daleko oddalony, odległy, oddalić« = *longe relegatus, remotus Mącz* [szyk 8 : 2] (6 : 1 : 3): *Zimnoć zimy przychodzi z tego yże Słończe przeziłif daleko oddalono iefth. FalZioł* V 54v; *BielKron* 294v; *Longe relegati a caeteris, Dáleko oddaleni od drugich. Mącz* 187a, 234d; *RejPosWstaw* [110²]; *Strum* E2; *ModrzBaz* 71; naywyższym Páłterzem ieft/ w kráich tych/ ktore fá dáleko od Rzymu odległe *ReszHoz* 134; *WujNT* 263; *SarnStat* 443.

»daleko położony« = *dissitus Calep* (3): *ModrzBaz* 123; tákże y Hálickie wołości ácz dáleko od Litwy ná WęgierŃkich gránicách y WołóŃkich położone [*Kiejstut*] z Lubártem Brátem poburzył. *StryjKron* 437; *Calep* 333b.

»daleko na stronie, na stronę, z strony, stroną« (2 : 1 : 1 : 1): *KwiatKsiąż* F3; *RejZwierc* 113; Bo gdyć kędy dáleko ná ftronie mieŃzkáiących ćierpieć nie może: á iákoby ie v siebie ćierpiał? *CzechEp* 59, 329; *GrabowSet* C4v.

»tak daleko« = *tam longe, tantum Mącz* (8): NáŃzy Niemcy długo lie ná to rozmyfláli iefli ták dáleko máią ćiągnąć/ z ćiężkim ludem y z wielkimi działmi *BielKron* 309, 460; *Mącz* 219c, 406c, 440d; Y rzeeże Páweł S. pocoś fię ták dáleko ftrudził? *SkarŻyw* 51, 63; *KochFr* 111.

»daleko na dłuź, na dłużą, na szerzą, wdłuź, wszierz, wzwyż« [w tym: daleko na szerzą i na dłużą (1), wdłuź i wszierz (1)] [szyk 4 : 2] (1 : 1 : 1 : 1 : 1 : 1): *Longe lateque. Dáleko w dłuź y w fszerz. Mącz* 197a, 334a, 397b; tám lie záfie morze rozfzerza y ná dłużą dáleko idzie *BielKron* 274, 265; *BielSpr* 16.

Szeregi: »(nie, tak) daleko i (abo, ani, jako) blisko« = *longe et prope, proxima et longe Vulg* [szyk 6 : 3] (9): *OpecŻyw* 48v; *Leop Is* 57/19, 1.*Mach* 8/12, *Eph* 2/17; weźmie [je] w niewolą do źiemie nieprzyiacielŃskiey ták dáleko iáko y blisko. *BibRadz* 1.*Reg* 8/46; *BielKron* 306v; Nuź miefiąc/ ten bierze od fłońcá fwiátłość/ podług tego iáko blisko od niego/ ábo dáleko chodzi *GórnDworz* L15v; *BudNT Eph* 2/17; *WujNT Eph* 2/17.

»dalej a dalej« = *bardzo daleko* (1): Y idąc dąley á dąley/ tráfił to mieyfce/ gdzie z ftárodawná fałzywą myncę táiemnie kowano *SkarŻyw* 50.

»szeroko, (i) daleko; im dalej tym szerzej« = *fuse, longe lateque, spaciose, vaste Mącz* [szyk 4 : 5] (8 : 1): *HistAlHUNG* A2v; *Bellum longe lateque dispersum*, Woyná dąleko y fzeroko rołciągniona. *Mącz* 404a, 139c, 185c, 404c, 476b; *KuczbKat* 75; *Strum* G4v; *SkarŻyw* 356. [Cf uwaga do znaczenia 2. c. α str. 475].

W przen (10) : Dufzá iáko lámpá w cíele/ [..] Dufzá dąleko widzi *RejWiz* Cc [*idem*] 120v; Gdzie fłufzney trwogi niemálfz/ gdzie dąleko guzy/ Tám każełz ná fwym Frezie iáko ná trzy Tuzy. *Prot* D2; tá trefność która w wypowiedániu foremnym/ [...] záwiłfá/ niewiem áby dąley z tych opłotkow/ w ktore iełt wegnaná/ wyniść mogłá. *GórnDworz* S2; nie tylko łobie ná nogi iáko paw pátrzyć/ ále dąleko trzebá latać z rozmyłłem fwoim *RejZwierc* 41; Nie pátrzą tám poftawek ni iedwabnyeh fłowek/ Dąley tám kędyś lata rozum tám tych główek. *RejZwierc* 251v, 23, 280; *SkarŻyw* 243; *CzechEp* 155.

Przen (307) :

a) *Przy określeniach dystansu psychicznego* (231) :

α) *Z czasownikami typu być, stać, zostać lub z ich elipsą – oznacza słabe powiązanie z czym, obcość, oziębłość uczuciową; niezgodność z czym, nie dorównywanie czemu; nie osiągnięcie czego [przeważa konstrukcja być daleko od czego, od kogo]; distare Mącz* (88) : wy ktorzyście niekiedy byli dąleko [*longe*]/ ftáliście fie blińko przez krew Chryłtułowá. *Leop Eph* 2/13 [*idem WujNT Eph* 2/13]; *Mącz* 419a; *WujNT Eph* 2/13.

daleko czego [= od czego] (2): Zli nademną tuż/ ále praw twych dąleko/ Iowá. *KochPs* 185. Cf »daleko (od) prawdy (być)«.

daleko od kogo (48), *od czego* (34): *BierRaj* 17v; *TarDuch* A2v; Daleko iełth od grzełznikow zbawienie [*longe a peccatoribus salus*] *WróbŻołt* 118/155 [*przekład tego samego tekstu BudBib*]; *RejPs* 186v; *SeklKat* Qv, Q2v, T2v; Ták dąleko to od onego/ co nam náłfy doktorowye powyádáyá *KromRozm I* I4, Cv; Są od zbáwyenya fwoyego dąleko nędznicy/ Bo fie w fpráwyedliwości twey Pánye nye kocháyá *LubPs* cc, G3v, cc *marg*; *GroicPorz* ffv; *KrowObr* 235v; Przykazanie to ktore ia tobie dziś przykázuię/ nie iełth nád thobą/ áni dąleko od ciebie [*mandatum ... non supra te est neque procul positum*] *Leop Deut* 30/11, *Eccli* 13/13; *BibRadz Eccli* 7/24, 25, 2.*Cor* 5/6, II 130e *marg*; *OrzRozm* Mv, T2; *BielKron* 45; Non multum ab illo abhorret, Nie bárzo dąleko od niego/ máłem mu podobny. *Mącz* 158c; A qua suspicione ille aberat plurimum, Namniey podeyźrzenia tego nie był winien/ dąleko był od tego podeyźrzenia. *Mącz* 429c, 419a; *OrzQuin* Y4v; O wielełz nas co wołamy zá nim Pánie Pánie/ álechmy dąleko od woley iego. *RejAp* 25; [*Aleksander Wielki rozumiał się*] być dąleko od Achillá w fpráwie woienney *GórnDworz* G8v, G, K6, Nv, S, Ii6; twoy fmutek dąleko bądź od ciebie. *HistRzym* 23; lud ten [...] wárgámi fwemi chwali mię/ á ferce ich dąleko iełt odemnie *RejPos* 214 [*idem BudNT Matth* 15/8, *LatHar* 661, *WujNT Matth* 15/8, *Mar* 7/6], 29v, 78v, 82v, 114v, 209v (14); dąleko było vznánié Bożé od Pogáńłkiégo ludu *BiałKat* 13v, 218v; *GrzegŚm* 3; *RejZwierc* 84v; *BudBib Iob* 22/18, *Ps* 118/155, *Eccl* 7/23[24]; *BudNT Matth* 15/8, *Hh6v*; *CzechRozm* 111v; *KarnNap* B3v; *ModrzBaz* 62v, 85; *Oczko* 1v; *SkarŻyw* 565; *CzechEp* 17,

159, 325; *KochPam* 87; *KochWr* 41; *ActReg* 129; *LatHar* 588, 661; Nie dálekoś ieft od krolestwá Bożego [*Non es longe a regno Dei*]. *WujNT Mar* 12/34, *Matth* 15/8, *Mar* 7/6; *KlonWor* 80.

daleko za czym (1): Bylic też ná ten czás w Ieruzalem Krolowie/ Stároftowie/ [...] á przedlię byli dáleko zá Kościołem iego/ á nie byli w Kościele iego. *RejPos* 57v.

Zwroty: »daleko od bojaźni być« (1): *Milites nostri tantum adfuerunt* [*zam. abfuerunt*], ut perturbarentur ut incensi potius atque incitati magnas accessiones fecerint in operibus hostium expugnandis, Z náfzey ítrony służebni ták dáleko od wízelákiey boyáźniey zlięknienia y nieśmiałości byli *Mącz* 440d.

»daleko od doskonałości być« (1): wiem dobrze/ że y íam dáleko od tákiey doskonałości ieftem. *ModrzBaz* 2.

»daleko (od) prawdy (być)« = *mylic* (*się*) [*szyk zmienny*] (3) : Gdy go też pytano kto od prawdy nadáley bywa/ powyedział iż zdánie ludu póspolitego: bowiem co oni chwałá/ toby íłuzniey gánić *BielKron* 186; *ModrzBaz* 28; Lecż kto ieft íercá ízczyrego/ [...] nie może dáleko być od prawdy. *CzechEp* 244.

»od samej rzeczy daleko bywać« (1): Gadáią íię o herbiech íláchectwá/ ktorzy od íámey rzeczy dáleko bywáią [*a re longissime absunt*]. *ModrzBaz* 61.

Wyrażenia: »daleko gdzieś« [*szyk 4 : 2*] (6): wiárá y ípráwy náfze dáleko gdzyeś od íwięthey woley y náuki iego. *RejPos* 112, 152, 186v, 209v, 312; *RejZwierc* 84v.

»co nadalej« (1): kthóréy prace á dowcipu niewżywie [*człowiek*]? áby [...] od thák rzeczy/ náturze íwéy przykréy/ co nádáley być mógl? *Oczko* 1v.

»jako daleko« (5): Ci źli á krnąbrni moczarze thego íwiátá/ ktorzy íie vdáią zá wymyíły íwoimi/ íáko dáleko íą od íwyętey íáiki Páńńkiey. *LubPs cc marg*; *GroicPorz ffv*; *GórnDworz* 1i6; *BudNT Hh6v*; *CzechEp* 17.

β *Przy oznaczaniu stopnia dystansu, różnicy, oddalenia w sensie psychicznym [przeważnie z czasownikami typu odejść, oddalić się, odstąpić, obłądzić się od kogo, od czego itp.]* (143) : *BierRaj* 23; Ci kthorzy mie przeladuią przybliżyli íie ku źłości/ a od zakonu twego daleko odefzli [*a lege tua longe facti sunt*]. *WróbŻoít* 118/150; Nieodftępuyże tedy dáleko moy pánie odemnie/ ábowiem przygoda zawždy przedemną chodzi *RejPs* 31v, 44v, 107v, 150v, 151, 186v; *RejFóz* H7; *RejKup* dd4v; *MurzHist* H3; *MurzNT k.* 56, *Matth* 15/8, *Mar* 7/6; *KromRozm II* n2v; *BielKom nlb* 3; Przeczże mi z zbáwieniem mym ták dáleko ítronísz *LubPs* Fv, B2, T3v, bb6; *GroicPorz hh3v*; [*niechaj na nię wstąpi moc Ducha*] áby odefíłá moc nieprzyiaćioł dáleko *KrowObr* 103; Dálekoś odłáczýł znáioime moie odemnie [*longe fecisti notos meos a me*]: póložyli mie obrzydzeniem tobie. *Leop Ps* 87/9 [*przekład tego samego tekstu LubPs T3v*]; Przetoż teraz niechay odpędzą dáleko [*repellant procul*] wíftecznóć płoty twoiey/ y vpády Krolow íwoich odemnie *Leop Ez* 43/9, *Is* 48/9; *BibRadz I* *4v, II 93a *marg*; *OrzRozm H4*; *BielKron* 81, 183v, 199v, 346; *GrzegRóżn* O2v; Dalekofcie íię od íwých przodków odítrzelili/ A prawieście na nice Polfkę wywrocili. *KochSat* A2v; *Mącz* 178b, 251b, 383d; *RejAp* 116 [2 r.], 198v; *GórnDworz I*, M6v, Aa7v; káždy przełóžený ma ífc do źiemie dálekiey/ to ieft/ dáleko ífc od íwiátá y od tych rzeczy ktore íą ná tym íwiećie *HistRzym* 117; íłuchay íwiętego głófu iego/ á bądź pilen ábyś íie nigdy dáleko nie obłądził od niego. *RejPos* 169, 78v, 118v, 125, 126v, 150v (17);

Pan Bog bywał z nimi/ ktoregochmy dziś prze zbytki fwoie dáleko odegnáli od fiebie *RejZwierc* 190v, 22v, 189v, 263v; *WujJud* 8v, 35, 73v, 177v; *RejPosWstaw* [41²]; *HistHel* C2; *KarnNap* C3; *ModrzBaz* 10v, 73, 94; *Oczko* 9, 12v; *CzechEp* 13; *NiemObr* 45, 96; *ReszHoz* 135; ZLa Proferpiná/ ktemu fie vdála/ By mą poćiechę dáleko zágnála *WisznTr* 24; *ArtKanc* D17v; *BielRozm* 4; Atoli wąpćić w tym nie trzebá/ żeście dáleko od obyczáiw przódkow wálznych odftąpili. *GórnRozm* L2, K3, M3; *PaprUp* E3v; *OrzJan* 48; *LatHar* 52, 162, 570; *WujNT przedm* 17; Sprzéczné/ fprzécznym/ á złé złym wypędzić nadáléy *GosłCast* 42.

Zwroty: »daleko się mijać, chybiac z prawdą; prawda daleko się mija« = *longissime abesse a vero, distare a veritate* *Mącz* (3 : 1; 1): *Mącz* 108a, 353b, 429c; ABowiem czo pomogą wyftáwne á ony záfárbowane z Grámmátiki fłowká/ iefli prawdá á fkutek dáleko fie z nimi mija? *RejZwierc* 13v; *CzechEp* 330.

»daleko oddalic (się), oddalony [od czego]« [szyk zmienny] (8 : 4): [grzech] pyeruorodny daleko odemnye yeftł oddalony *PatKaz II* 78; *RejPs* 32, 77, 103v, 138; Dáleko oddal odemnye kázdey złości drogę *LubPs* aa5v; *BielKron* 332v; *RejPos* 74; Filozofowie/ [...] dawáiąc náukę człówiekowi wielkiego fercá/ chcą áby [...] od czynienia krzywd był dáleko oddalony [ab iniuriis faciendis esse remotum] *ModrzBaz* 62; *KochPs* 153; *SkarŻyw* 298; *VotSzl* D4.

»daleko (o)mijać [co]« = *unikać; longe recedereVulg* [szyk zmienny] (6): *RejKup* 17; *LubPs* A5; *Leop Prov* 22/5; mijam ściéífzki dáleko złościwych/ A trzymam fye/ iákoś kazał/ twych praw świętobliwych. *KochPs* 183; W czym fye kochałz/ to cię dáleko mija. *KochPieś* 26; *KochWr* 25.

»uciekać, uchodzić, mknąć daleko« [w tym: co nadalej (12), od czego (13)] [szyk zmienny] (13 : 1 : 1): *RejKup* f7; o ludu Boży wybrány/ [...] wćiekay ftęgo Babilonu [= *upadek, grzechy*] co nadáléy *KrowObr* 194, 40v, 50, 72v, 80v, 83v (10); iefli będziefz czuynny á nie leniwy: przydzie żniwo twoie iáko ftudnia/ á niedoftátek dáleko wćieczę od ciebie [*egestas longe fugiet*]. *Leop Prov* 6/11; Od rzeczy fálfzywey vchodź dáleko *BibRadz Ex* 23/7; *RejAp* 148v, 155.

Wyrażenia: »co nadalej« (16): bárzo bych rad áby [*ludzie złościwi*] fie odemnie co nadáléy odłączyli *RejPs* 184, 22; *MurzHist* N4v; *VotSzl* D4. Cf »uciekać daleko«.

»jako daleko« (9): *BielŻyw nlb* 13; oglądálfz yáfnye/ yáko fye dáleko yedno od drugyego odfttrzęła. *KromRozm I* H4; *OrzList* cv; *BielKron* 198; *Mącz* 353b; *Oczko* 30; *SkarŻyw* 32; *NiemObr* 71; *ReszPrz* 75.

b) W innych połączeniach frazeologicznych (76) :

Zwroty: »daleko chodzić« = *usilnie starać się o coś* [szyk zmienny] (8): *SarnUzn* E5; Wfzák nie trzebá dáleko nam po przykład chodzić *HistLan* B3v; *WujJud* 22v; *MycPrz* II B4; A iżby tym fnádniey niechodząc dáleko/ to mogło być pokazano: tedy niech támże [...] Zydowie/ w Prorockie fłowá weyźrzą *CzechRozm* 113v, 57v; *Oczko* 10v; *Phil* 02.

»daleko patrzeć« = *rozważać, przewidywać* [szyk zmienny] (4): Iáko ftárzy/ iż pófpolicie fá mędrfzy niż młodzi/ powćięgliwfzy/ dáley pátrzą rozumem *GórnDworz* K3; Bo y dáleko bywałz y dáleko pátrzyfz/ y tho wfzytko widzifz y rozumiefz/ co Ricerfki á poćiwy człówiek widzieć á rozumieć ma *RejZwierc* [28²]; *GórnRozm* M; *KołakCath* C.

»pójść, iść dalej« = *nie zmieniać swego postępowania, brnąć w czym [szyk zmienny] (6 : 3)*: wwodząc się dłużej za światem/ niebacząc omyślności jego/ [...] poydziem dálej w tenże bład *BibRadz I *2v, 2.Tim 2/16; Mącz 313a, 350d; SienLek 10v; RejAp 157*; lekkie poważenie zwierzchności/ nie tu iefcze sftanie ale poydzie dálej/ poydzie do domow wálznych *GórnRozm D4, G4v; Y ten grzech [...]* fzerzy się wżędzie/ á idzie cieielefność dálej. *SkarKaz 351b*.

»dalej postąpić« [*w tym: w czym (5)*] = *osiągnąć wyższy stopień czego; promoveri Mącz [szyk zmienny] (10)*: Obaczył iż iuz nigdy bez Pánfkiey pomocy/ Nie mógł dálej poštěpić w dobre o fwey mocy. *RejWiz 135; Eo usque in literis promovit ut alios docere possit, Ták dáleko yufz poštěpił w náukách że y ine może vczić Mącz 234c, 234c, 338d*; Poštěpując dálej w cnotách Chrześciánfkich/ [...] Powiedział iż zakonnym być/ [...] miał wolą. *SkarŻyw 74, 572; NiemObr 90; ActReg 159; JanNKar A4v [2 r.]*.

»daleko (roz)szerzyć (się)« [*o zjawiskach psychicznych*] *protendere Mącz [szyk zmienny] (8)*: iucundissimae tuae literae cumulum mihi deliciarum attulerunt, Twoy líft dáleko rofzerzył moye wefele *Mącz 71d; Amputare ramos miseriarum, Nie dác się nędzy dálej fzerzić. Mącz 333a, 445d*; tá wádá ięzyczna bárzo się dáleko fzerzy. *KuczKat 335; SkarŻyw 492; GórnRozm L2; SkarKazSej 692a, 694a*.

»daleko szukać« = *usilnie starać się o co [szyk zmienny]'(4) : KromRozm III C3; BialKat 308v*; Mogłoby się thákich przykádow wiele pokázác y s pogánfkich hístorij. Ale ich nam nie potrzebá dáleko fzukác/ gdyż się tho tráfiá málo nie kázdego dnia *RejPosWstaw [41⁴], [143³]*.

»daleko się w rzecz wdawać, zawodzić« = *zagłębiać się w jakiś temat [szyk zmienny] (2 : 1)*: *MycPrz II Av; CzechRozm 245*; Ná takie dworne bádanie/ nie záfwdzac się dáleko w rzecz: mogliých ták odpowédzić [...] *NiemObr 100*.

»daleko zająć, zabrnąć, zabiegać, zagnać się, przyjść« = *osiągnąć jakiś stopień, dotrzeć do pewnego punktu [w tym: tak daleko zaszło a. przyszło (2)] [szyk zmienny]' (18 : 3 : 1 : 1 : 1)*: *LibMal 1543/76v; KromRozm III I8, K2*; Aby [...] kto nie przyczedł potym/ Izem záfzedł dáleko s tobą mowiac o tym. *RejWiz 43, 150v; RejFig Cc8v; Ubi nunc versaris in tuo opere, Iákoś iufz dáleko w tey roboćie záfzedł. Mącz 486b; GórnDworz E2, F8, L, Hh4v, L1*; I tak daleko ktemu przyfzło yż też Laczynfkie hístorie wiarą y znaiomością od Greczkich authorow bywaią potpierané *KwiatKsiąż H2v; WujJud 2v; RejPosRozpr c2v; SkarŻyw 32*; Iużes dáleko zábwnął/ y dziwny rząd v nas chciałbyś záczać *GórnRozm Mv, F2v; ActReg 103, 107, 135; OrzJan 43; SkarKaz 43b; JanNKar D*.

»daleko zawieść, zaprowadzić« [*w sensie psychicznym*] (1 : 1) : niewchodź w. m. zemną w tę gadkę/ boć w. m. dáleko záfwdę *GórnDworz Hv, Mm3v*.

»tak daleko się [z czym] zanieść« = *zagalopować się (2)*: *KwiatKsiąż I4v*; Nie mnimaymy áby on namędrfzy á nazacniefzy krol Sálomon dármo to vczynił/ że się ták dáleko s pífaniem fwym zánioł *RejPosWstaw [41³]*v.

Szeregi: »szYROKO a daleko« (1): Słowienfki ięzik bárzo fziroko á daleko idzie po rozmaitech narodach *MiechGlab 51*.

»daleko albo (i) wysoko (albo głęboko)« (2): A nye trzebá ich [*znaków prawego kościoła*] dáleko álbo wyfoko/ álbo głęmboko fukác *KromRozm III C3; RejZwierc 20*.

2. O stosunku czasowym (1856) :

a. *Nieprędko, długo, późno* (348) : ty rzeczy zálzły dáleko ná piąty wiek/ przeto čás nálnaczyć piąty wiek/ w ktorym fie ty rzeczy dzyały. *BielKron* 110; Kędy konie poftáwiwá/ Bo dáleko iefzcze żniwá. *RejZwierc* 233v; Nie zła też lieczká ná połpiech/ Bo dáleko fwięty Woyciech. *RejZwierc* 237v, 147v; Był to człowiek dáleko naprzod pátrzájący [*multum providens*] *ModrzBaz* 106v, 69v; *Oczko* 30; *PudlFr* 76.

daleko do czego (4): Yeszcze tesz dayem v.k.m znacz [...] yz yeft daleko do trzech Krolow *LibLeg* 11/46; Więć Potym zálię kto ma długi wyciągáć liczy dálekoli do God *RejZwierc* 159, 159; *PowodPr* 79.

daleko od czego (3): *SarnUzn* D2v; áby fynowie/ áni nábzyth dáleko byli od lat oiczowfkich/ áni theż przyliż blińko. *GórnDworz* Hh4v; *Oczko* 19v.

daleko k czemu (1): Alić dáley k nowemu/ iuż łodu nie mamy/ Z oney konwie po trofze/ łpołu nálewamy. *RejZwierc* 136v.

daleko przed kim, przed czym (8): Z tąd Hus Czech/ á przed nim Wiklew/ á dáleko przed obyemá zá czáłow Bernatá fwyętego Pyotr nyeyáki [...] wýęli doworę błędu *KromRozm III* C6v; co fie iefzcze dáleko przed tym ładem dзиаć miało? *RejAp* 165; *GórnDworz* Dd8; *RejZwierc* 130, 159. Cf »daleko przedtym«.

Połączenia: »co daley« [*zawsze cum ai i av comp; w tym: więcej* (4), *więtszy* (2)] (11): Vwiąznęlińmy po wfyzy A co dáley więcey łgniemy *RejRozpr* Gv; *RejKup* 16, n4; Co dáley iefzcze wiewtfe przychodzą nań trwogi. *RejWiz* 126v; *RejFig* Ee2; *Mącz* 131b; *PaprPan* P; *SkarŻyw* 253, 354; *GórnRozm* E2; A ia co dáley/ lepiej cień głębokí Błędow mych widzę *SzarzRyt* A.

»co daley to« [*w tym: cum av comp* (74); *barziej* (24), *więcej* (29); *cum ai comp* (16); *cum vb* (6)] (96): A on mu odpowie: Czo daley to gorzey. *ForCnR* D3, D2v; *PatKaz II* 55v; *FalZioł* IV 4b; ziemiá [...] byłą wzgárdzona przed oblicznołcyą bożą á co dáley to fie łferzył gniew páńłki nád niemi. *RejPs* 158; *RejKup*, h7; *KrowObr* C; *RejWiz* 33, 78v; Tákże też ty co dáley/ to więcey dożrzewáłz *RejZwierc* 141 v; Co daley to bárzyey poczęłá fie w nim chorobá rozmagać. *BielKron* 387; Ale iuż ludzye co dáley to niedbáli ná odpułty *BielKron* 416v, 25, 84, 147, 215v, 409v (24); Progređi in malitia, Zámágáć fie w złość/ co dáley to być gorłzym. *Mącz* 148a, 72a, 88c, 147d, 370c, 510b (15); *RejAp* 3, 33v, 34, 126v, 136, 165v; *GórnDworz* H5 [2 r.], M7v, Q8v, Cc6v, Mm; *GrzepGeom* E3v; *RejPos* 49v, 68v, 119v, 180, 193 (10); *RejZwierc* 1v, 23v, 76v, 127v, 246 (9); NAdobnie fie tá łłkrá nam tu rozłkrzyłá/ A co dáley to lepiej iuż będzie świeciłá *PaprPan* F3v; *SkarŻyw* 481; Swiát co dáley to łię gorłzym łtawa *ReszPrz* 71; *PaprUp* G4v, L4v; *GórnRozm* D4, I4v; *GórnTroas* 65, 68; *SiebRozmysł* K3v; *PowodPr* 45. Cf *Szeregi*.

»co daley tym« [*w tym: cum av comp* (11); *barziej* (3), *więcej* (5)] (16): [*ciasto smażone na ogniu*] nie miękczeie od ognia, ale czo daley tim twardnieie. *GlabGad* G6v; *GliczKsiąż* L8; *LubPs* Y3 marg; Plácito, Co daley tym fie lepiej podoba. *Mącz* 302a, 152b, 180b, 289b; *RejPos* 22, 175v, 176, 207; *RejPosWstaw* 22; *RejPosRozpr* c3v; *KochPs* 108; co dáley tym więcey włłuzbie Bożey tępieli *SkarŻyw* 333; *KochSz* B3v.

»czem dalej tem« [w tym: *czem dalej tem więcej* (3)] (5): ná on čász czem dáley tem gorzey náuki w wielką zgárdę przychodziły *BudNT przedm* b4; złość ludzka rosła/ á czem dáley tem fię więcej rozmnażála *ModrzBaz* 102, 32, 66, 99v.

»im dalej tym« [w tym *cum av comp* (36): *barziej* (6), *więcej* (24); *cum ai comp* (12): *więszy* (6)] (48): *BierRozm* 4; *LibLeg* 11/153; *Diar* 21; *DiarDop* 106; im dáley tym bárziesy íwyát fie w rokólz/ [...] zámnażał *GliczKsiąż* H2v, Lv; *LubPs* K, M, bb2v *marg*; *Leop Ex* 19/16, 19; *BibRadz* 4.Reg 14/26; *BielKron* 306, 455v; *Pugna crudescit*, Bitwá ym dáley tym íurówíza/ á okrutnieyíza. *Mącz* 69c; *LeovPrzep* H3; *RejAp* AA5; *GórnDworz* S2v, T3, L14; *RejPos* 278, 282, 283; *RejPosWiecz*² 93; *KuczbKat* a2; *RejZwierc* 119v, 210v; Bo bez wodzá y bez główj prętko owce zábłędza/ á im dáley tym więcej błędy roftą. *SkarJedn* 341, 80 [2 r.]; Roftó dzieię im dáley tym milíze Krolewnie y Krolowi/ y wízytkim dworzánóm. *SkarŻyw* 478, 57, 167, 317, 411, 471 (8); *WisznTr* 26; *ArtKanc* P18v; *ActReg* 47; *GostGospSieb* x3; *KochFrag* 19; *RybGęśli* A3; *SarnStat* 1226; *GrabPospR* K4, N3; *VotSzl* Fv.

»nie dalej ... aż« (2): niebędę dáley íwámi/ aż íkruífycie tego ktory tego grzechu winien íeíth [*non ero ultra vobiscum*] *Leop Ios* 7/12; *BielKron* 363.

»nie dalej (...) jedno« (12): *KromRozm III* B4v, M; WSzyfcy Ludzie íednego Práwá/ [...] nie dáley máią Sądu czekác/ íedno od wíchodu fłóncá aż do Południá *GroicPorz* kv; *KrowObr* 220; *UstPraw* B4v; *BielKron* 40; *Mącz* 394b; ízáráncza nie bywa żywá dáley ná ziemi íedno przez pięć miefięcy *RejAp* 78v; *GórnDworz* G5; *WujJudConf* 35v; *KochWr* 38; *SarnStat* 791.

»tak daleko aż« (1): [*miał z nim rozmowę*] Thak dalięko afch ípewnych znakow obaczil obládlíwofcz thego tho Michála w wyerze ízwyenthey *LibMal* 1554/187.

Zwroty: »odkładać, wlec, odłożony na dalej« [*szyk zmienny*] (1 : 1 : 1): íeílybífczye volyam myely tho wlyecz na dalyey [...] thedi ízye tho vkazvye na przeczywko prziyáfnzy náfchey *LibLeg* 11/142, 11/142; abyá na dalej nie odkládajác słowu Jego świętemu drogę naprzod wolną przepawił *Diar* 22.

»daleko przedłużyć (się)« (5): Zafie thez ciężkie rodzenie bywa íedennaítego kxięzycza/ á tho dla niemoczy matki/ albo dzieciátka íamego tak daleko fie przedłuza. *FalZioł* V 17d; *MurzNT* 76; ábo kthory koniec moy będzie íeíliby fię dáley przedłużył żywot moy [*si prolongavero vitam*]? *BibRadz* *Iob* 6/11; *RejAp* 84; dálęy przedłużyć niemoże rozmyślánia íwégo/ íednodo trzęcích Roków *SarnStat* 791.

Wyrażenia: »jako daleko« = *usquequo* *Mącz* (2): *Mącz* 509b; íádnzy dzień wie Bog íáko dáleko. *WujJud* 8.

»daleko w noc, na dzień« = *multa nocte, profunda nocte* *Mącz* (3 : 1): boyącz íziá bi goípodarz nyyenadífethl, bo yufch było dalięko wnocz. *LibMal* 1543/76v; *Multus sermo ad multum diem*, Mnogie rozmawíanie dáleko ná dzień. *Mącz* 236a, 140b, 236a.

»daleko przedtym« = *a longe* *PolAnt* [*szyk 2 : 1*] (3): *BudBib Ps* 138/2; dáleko przedtym náświętfzy y przeblógoíłáwiony Papięfz Mikołáy/ o wízytkim ípráwę máiąc/ z Synodu to poítánowił *SkarJedn* 222; *SkarŻyw* 161.

Szereg: »co dalej to bliżęj« (4): ábowiem íuż co dáley to bliżęy przybliża fie ten vpádek moy *RejPs* 44; *RejZwierc* 141v; *RejZwierc* 170v, 190.

α. *O rozszerzaniu granic czasowych; dłużej, więcej, później* [zawsze *comp* + wyrazy oznaczające czas] (77) : yacom Ia thi morgy kvpil naviecznoscz na czom hy lithkvp dostateczny myal hy zadzierzałem ye wpokoiv daley nysch dwadzieszcia lath *ZapWar* 1543 nr 2505, 1508 nr 2040, 1520 nr 2180, 1543 nr 2505; *LibLeg* 6/190v, 11/93; Cieleciem albo iałowką młodego byczku a k rowke [!] zową/ czo iefzczę przed rokiem/ albo mało daley *FalZioł* IV 13b, V 61; Abowiem čás nałz trudno fie dáley nád lat ófmdzieiłat może wyciągnąć *RejPs* 135, 135; od tyfyćá lat y dáley poczęły fyę błędy w kołfycye krzełciyáńfkim. *KromRozm I* E4v; *KromRozm III* N6v, P5; *LibMal*, 1553/173; *Diar* 81; *GroicPorz* B3v; *KrowObr* 18v, 28v, 30, 86, 105v (7); *BibRadz Num* 4/30, *Esdr* 3/8, *Dan arg*; *OrzRozm* D2y; *BielKron* 40v, 73, 74, 222, 276v (6); Nocte super media, Dáley niż o puł nocy. *Mącz* 433c; *GórnDworz* Ff5v; *RejPos* 282; *HistLan* A4v; *WujJud* B; *RejPosWstaw* [143²]; *BudBib* 2.Par 25/5, *Iob* 38/11; *ModrzBaz* 138v; *ModrzBazBud* ¶5v; *SkarJedn* 13, 28, 160, 176, 194 (9); *SkarŻyw* 51, 278, 301, 354; *NiemObr* 163; *KochFr* 39; Coby y ten rok/ y dáley trwać miało *KochPieś* 53; *ActReg* 73, 183; *WujNT przedm* 9, 103; *JanNKar* A3v; *SarnStat* 735, 1257; Boś ty młody/ á oni po tyśiącu lat y dáley máią. *SkarKaz* 43a, 382b; *SkarKazSej* 695b, 704a.

dalej czego [= *od czego*] (6): *MetrKor* 40/824; yako my thi kopanyny zamyedzamy zatrzymaly zoyczy nasemy daley trzech hy trzidzieszczi lath vpokoyv thako my bog pomosch hy sviantha iego maka. *ZapWar* 1540 nr 2509, 1538 nr 2428, 1539 nr 2447; *LibLeg* 11/44; Ian Lafki Arcybiłkup Gnieznieńki [...] nápiłał w Státut Exequowánie ná ty ktorzy kłátyw ná łobie dáley roku trzymáią. *BielKron* 422v.

dalej od czego (2): áby [sędziowie] nápotym w którychkolwiek łpráwách wielkich/ [...] nie mogli dáléy od trzech niedziél Roków náznáczáć. *SarnStat* 554, 559.

β. *O wyznaczaniu określonej granicy czasowej; najpóźniej, najdłużej; longissime Mącz; ad summum Modrz* [zawsze *sup* + wyrazy oznaczające czas] (42) : abowiem po wzięciu tego trunku w godzinie albo we dwu á nadaley we trzech pocieczę. *FalZioł* V 111v, V 36; *ComCrac* 19; *LubPs* G2v; [Bóg] iedno łto lat á dwádzyeciá człowieczemu żywotowi nadáley zámierzył. *BielKron* 4; Wyfzli tedy dwa Hifzpani ná brzeg/ áby tám obaczyli co fie ná nim dzieie/ [...] á mieli przydz po piąci dni nadáley. *BielKron* 447v; *Mącz* 338d, 406c; *RejZwierc* 31; bez trudności zá dwie lecie/ ábo nadáley zá trzy/ mogłáby być [wszystka suma] złożona *ModrzBaz* 121v; *Oczko* 20; *ZapKościer* 1582/23v; GOłpodarz dobry [...] ma zásiác do ł. Michála: Albo/ zá iáką przyczyną/ nadáley po ł. Michále w tydzień. *GostGosp* 64; *SarnStat* 39, 76, 140, 355, 395 (8).

nadalej do czego (20): *FalZioł* II 19b; obviázuyą sia then zapisz przeniescz do act ziemskich varsewskich do wtorych abo nadaley do trzeczych rokov. *ZapWar* 1548 nr 2668; *CzechRozm* 141; A táki połag/ nadáléy do roku po łzciu zá mąż/ ma iéy byđż przez brácią oddány *SarnStat* 590, 345, 410, 525, 612, 615 (17).

nadalej od czego (1): Włfák powyedáyą Luthrowye/ iz od kilká łet lat dopiro/ á nadáley od czálów Grzegorzá S. papyezowye náłtáli. *KromRozm III* N5.

b. *Następnie, potem, nadto, oprócz; amplius, ultra Mącz, Cn, Vulg; insuper, porro, praeterea Mącz* [tylko w *comp*] (843) : Sáma tych karmi pożyway/ A dáley cię Pan Bog żegnay. *BierEz* M3v, C3v, I4v; Niewiedzátz kfiázęta kaplańscy tzoby daley na to dziewicy blogołlawionee odpowiedzietz mieli

OpecŻyw 3v, 64,70, 73v, 95, 95v (10); *ForCnR* Ev; *PatKaz III* 108; *FalZioł* IV 11b, V 34v, 99, 103; *GlabGad* F5; Daley pewna ieft iż zima v nich pocżyna sie łkoro od łwiętego Egidziego *MiechGlab* *4; DAley powye possel *LibLeg* 7/8v, 11/10v; *LibMal* 1546/122, 1554/ 189v; Idalei rofkazał mowiac/ oko/ za oko/ ręka za rękż [!] *SeklKat* I4, P4; *RejKup* ov; *MurzHist* Vv; Dáley kyedy go oni ludżye pytáli/ coby myeli czynić: Pokutować im tylko kazał *KromRozm II* v; *GliczKsiąż* H8; *LubPs* N3v; Dáley Sędzia záchowa fye w zágáieniu ná thym Sądzie iáko wyłzłzey ieft opifano. *GroicPorz* 12, 1v, v2v, z2, z2v, z3 (8); *KrowObr* 111, 114v, 150, 170, 178v (6); *RejWiz* 25v [2 r.], 76; *Leop* 2.Reg 19/29; SŁyżał o Alexándrze/ gdy był poliadł wiele/ Iż mowił iákież dáley me będzie wesele. Bo gdy iuż nie będę miał co dáley poliádác/ Coż zá żywot moy będzie *RejZwierz* 23v; *BibRadz* 1.Par 17/18, *Rom* 3/8[7]; *OrzRozm* I3; á od tego Papieżá iuż dáley przełtano męczyć álbo zábijác Papieżow *BielKron* 155, 5v, 35, 41v, 136, 327v (12); *GrzegRóżn* H4; A názbyt tych wolności łwych nie wyćiągáyćie. Bo tám dáleý rołpuftá/ wżeteczność/ łwawola: A kędy fye to rodzi niezczefna to rola. *KochZg* A4; Restat ut his respondeam, Tego dáleý potrzebá ábych tym odpowiedź dał. *Mącz* 419d, 219b, 222d, 313a, 319c, 433d (7); *OrzQuin* H; *Prot* B; *SienLek* 188; *LeovPrzep* I; ludzie pobożni wierzyli/ y pilnie sie o nich pytháli/ á dowiádowáli sie dáleý o tych dziwnych łprawach á táiemnicach Páńłkich *RejAp* 3, 50v, 153v, 169, 192; *GórnDworz* K5, Xv; Trzebá dáleý obáczyć/ że téż Linea e.b. ieft równa Liniéý f.c. *GrzepGeom* G3, M3, N2v; *HistRzym* 21v; *RejPos* 29, 106, 113v, 290v, 308 (7); *BiałKat* 101, 106; iedni powiedáli/ że ieft s przodku Hiłtoria/ á dáleý przypowieść/ á drudzy mowia iż to być nie może *GrzegŚm* 58; *RejZwierz* 64, 128, 140v, 179v, 232 (7); *BudBib* Ios 5/1; *Strum* Kv [2 r.], K2; *CzechRozm* 19v, 113v, 164; Ale dawłzy pokoy Therfycie/ rozmawiaymy dáleý około rozdawánie vrzędow. *ModrzBaz* 40v; *CzechEp* 147; *NiemObr* 94, 107; Dáleý žal niedopuścił/ y płác znákomity Który iéy z oczu płynął/ iáko déłcz obfity. *KochPam* 82; *PudłFr* 14; Máło dáleý król wzaiem Márgrábtwo woiuie/ A cna Kryłtyná/ gárdłem/ cześć łwą odkupuie Dobrowolnie *KochProp* 8; Dalei [połłowie] proszą o pieniadze na miesiac *ActReg* 64, 6, 79; *SarnStat* 361, 1012, 1163, 1298; *GrabPospR* N2v; *PowodPr* 29; Dáleý oto będzie miał dzieweczke cnotliwą, Pokorną, vrodziwą *CiekPotr* 28, 3, 14, 29, 90; *tempore faelici*, *Multi funt* powiádáią ná ten czás *amici*. Więć záłię káłzcżek dáli *dum fortuna perit*. To záś pewna że w ten czás *amicus deerit*. *CzahTr* Cv; *GosłCast* 30; *SkarKazSej* 695b; *KlonWor* 70.

Frazy: »co dalej (mam) rzec, mowić, powiedzieć *itp.*« [szyk zmienny] (13): *SeklWyzn* Ev; A w prawdzie powiadam tobie Daley nie wiem czo rzecz łobie *RejJóz* D2; *RejKup* g2, x5v, aa3v; Cołz mám daléi mowic *MurzHist* O4; *BielKom* D3v, D4v; *BielKron* 7v; *RejPos* 176; Muzo: co dáleý powiész? to/ co dawna woła *Przypowieść KochPam* 86; *ArtKanc* P18v; *OrzJan* 19.

»co (a. jako) dalej (u)czynić, pocżać, działać, postąpić (mam)« = *quid agam, quid faciam* *Mącz* [szyk zmienny] (63 : 5 : 4 : 1): Szedłzy do domu y myłlił/ iákoby dáleý vczynił. *BierEz* E4, F; tzoż daléý vczyniłs pyłłny człowiecze *OpecŻyw* 91 v; *RejPs* 158v; *ComCrac* 12; Iuż nie wiem w teý załłóci czo mám dalej działać *RejJóz* O5, N3v, P, P2v; *RejKup* v3v, Dd; *BielKom* E4v; *RejWiz* 177; *RejFig* Cc7; *RejZwierz* 101; *BielKron* 7v, 26, 95, 106v, 346v (7); Obsecro te quid agimus? Przemiły pán Bóg coż chcemy s tym dáleý pocżać? *Mącz* 363d, 50a, 137a, 164d, 243b, 313a (7); *OrzQuin* S3v; *RejAp* D3v, 2v [2 r.], 50, 85v, 159; *GórnDworz* Bb2v; *HistRzym* 45v; *RejPos* 5v, 20, 20v, 60v, 67

(21); COż ia mam dálej czynić/ Pánie Boże miły? *BielSat* G3v, G4v; *GrzegŚm* 17; *RejZwierc* 4v, 144, 154; *BielSen* 17; *ArtKanc* K5v; *ActReg* 10; *WujNT Luc* 12/4; Ieśli prawem zwyciężony dopuści powodowi w wiązania, iáko dálej poštąpić. *SarnStat* 829; *SkarKaz* 2v, 161a; *CiekPotr* 56.

»co(ż) dalej?« = *quid deinde porro, quid tum inde Mącz; quid adhuc PolAnt* [szyk zmienny] (10): *MurzNT Matth* 26/65; A co dálej [ludzie] y prawie nie boią fie Bogá *RejWiz* 76; *OrzRozm D4*; Co daley? Szwedowie was przes morze fięgaią *KochSat* A3v; *Quid deinde porro, A czoż dálej/ álbo co potym dálej było. Mącz* 313a, 165c; *RejPos* 138v; *OrzJan* 115; Coż mi dálej każełz? *SkarKaz* 161b; *CiekPotr* 59.

»co(ż) (jako) dalej będzie (a. ma być)« = *quid deinde porro Mącz* [szyk zmienny] (14): Czoż Michalie dalej ma być Nieday mu tak wielie mowić *RejKup* bb2; *Mącz* 313a; *KochTr* 20; *CzechEp* *3; Dálej co będzie? śrébrné w głowie nići *KochFr* 91; *WisznTr* 30; Co dálej/ będzie łam to Bog wie. *GórnRozm M3v*; Powiędz co dálej było. *ZawJeft* 47; *ActReg* 69, 89, 98, 171; *WysKaz* 36; *PowodPr* 78.

»co(ż) się dalej działo, ma dziać *itp.*« [szyk zmienny] (9): *OpecŻyw* 26v; Y czołz fie wzdy iuż daley zemną ma dziać nędznikiem *RejJóz* I6, H8v; Czo łzye daley łtym antependium dzyalo powyada yłz nye wye. *LibMal* 1551/160; *RejAp* 88; *RejPos* 5v, 331v; *NiemObr* 139; Dalei cosię będzie działo oznaimię WKM. *ActReg* 56.

»co(ż) się dalej stało, miało stać *itp.*« [szyk zmienny] (19): Coż fie dálej sftáło/ gdy ten ogień łpadł/ ták iáko o nim łłyfzyłz/ ná ty wierne Páńłkie ná ziemię? *RejAp* 72v, 85v, 132v, 143v, 163, 164 (14); będą łchnąc ludzie przed łthráchem/ oczekawáiąc co fie dálej sftánie nád włzytkim łwiátem *RejPos* 4v, 75, 210v, 244v, 290.

»czego(ż) (a. coż) dalej chcesz (a. chcecie)?« = *quid vultis amplius Mącz* [szyk zmienny] (9): I czegołz daléi chcecie? *MurzHist* G3, O3v; *Mącz* 506a; *OrzQuin* S4v; *BudBib 2.Mach* 7/2; *KochFr* 98; *WisznTr* 22; Coż dálej chcą cí niezbożnicy Aryáńłcy? *SkarKaz* 486a; *CiekPotr* 36.

»czego(ż) dalej (do)czekasz, czekać masz *itp.*« [szyk zmienny] (6): ták wyznawáćie/ A czegoż dálej czekaćie *BierEz* G3; *BibRadz 4.Reg* 6/33; *OrzRozm A4*; A czegoż iuż dálej czekać małz: ná coż fie iuż dálej rozmyłłać małz *RejPos* 6v; *RejZwierc* 189; Niewiem czego zaś daley potym doczekamy. *MycPrz I C*.

α. *O następstwie wywodów w tekście (550)*: Tenże łwięty Bernat mowi daley wywoławáiątz dobrotz bołką. *OpecŻyw* 16, 35v, 85, 92v, 146; *OpecŻywPrzedm C4*; *PatKaz I* 7v, 15; *PatKaz II* 27v; *PatKaz III* 112v, 117, 141 [2 r.]; Abowiem, powieda daley tenże Auicenna: iż vrina ieft znamie barzo omyłne *FalZioł V* 2; TVż węc [!] daley będziem powiadać rzędem o łtrałzliwem á okrutnem burzeniu tichto Tatarow. *MiechGlab* 5, *2v; *WróbŻołt Ev, Iv*; *SeklKat* G4v, I4v, K3; Dálej Páweł S. do Ephezow piłłe. *KromRozm I B4v*; *KromRozm II i*; *KromRozm III G7*; *GliczKsiąż F7, Hv, Q2*; *LubPs Z2v*; I przydawa Apołthoł Boży/ iefłtze dálej ty łłowá *KrowObr* 198, 67v, 73, 108v, 142v, 194 (32); *Leop BBB* 3 [3 r.]; *OrzRozm H4*; *SarnUzn H4*; Iáko ieft Láktuká/ Kurzanogá/ [...] y inne rozmáíte/ o ktorých dálej będzie piłłano. *SienLek* 29v; A tu iuż dálej Pan będzie rołspráwował o pociefze wierných *RejAp* 83v, 90v, 91, 121v, 153, 183v (115); *GórnDworz B4, H8v, Kk4v*; *RejPos* 123, 136v, 170, 271, 326v (15); *RejPosWiecz*² 95v; *BiałKat* 156; *KuczbKat* 145, 335; A w kredzie tám dálej nic niewie iedno po Piłátá *RejZwierc* 143, 140v, 141v, 171, 256; *WujJud* 20v, 89v, 260; *RejPosWstaw* [21³]v; *CzechRozm* 10v,

108, 135, 233; A ktoby (mowi Bog dáley [*pergit summus legislator edicere*] 2. Moizéfz: 21.) vmyślnie bliźnego łwego zábił/ tego y od ołtarzá mego oderwiełz áby vmárł. *ModrzBaz* 78v, 4; purgowánia oto troche dáleý mieć obyczay będziefz *Oczko* 24, 17v; *SkarŻyw* 40, 393; *StryjKron* 46, 70, 275; *CzechEp* 87, 175, 216, 237, 246 (14); *NiemObr* 60, 83, 85, 90, 142 (7); *WerGośc* 213; *ActReg* 184; *WysKaz* 26, 30; A dáleý, iáko potym odmięniáné bywály, z łtróny czáfu, y z łtróny mieyfc: tu teraz znaydziefz. *SarnStat* 720, 133; *PowodPr* 8, 11, 19; *SkarKaz* 485b; *SkarKazSej* 704b.

W charakterystycznych połączeniach: jeszcze dalej (63), maluczko, mało (17), trochę (4).

Frazy: »(a, i, jeszcze, trochę) dalej« (28): FalZioł + 2v; KromRozm III F3v, N8v, O 6v; LubPs R3v; thy nas Kryfthulie ozyw grzełzne: I dalej. Polikarpową obroną nas broń Pánie KrowObr 172, 73, 89v, 111, 134v, 202v (15); Dáleý/ kto łie boi Bogá/ iuż nikomu inemu áni wierzy/ áni dufa RejAp 120v, 80, 189; RejPos 297; RejPosRozpr c; CzechRozm 117v; WysKaz 36, 39.

»(co) dalej (napisano) stoi« [szyk zmienny] (18): Stoi teź dalei w tełtamencie bożym. Math. 26. SekłWyzn c2; Perge ad caetera, Powiedáy co łtoyi dáleý. Mącz 350d, 384d, 444b; BibRadz I 148d marg; Tám co dáleý nápiáno łtoi/ [...] to iuż tám kto chce cztać náleść może. RejAp 88, 61; GórnDworz P2v; RejPos 138v; KuczbKat 270, 275, 315, 335; Lecź profłzę cię czytay łobie łam to co tám dáleý łtoi CzechRozm 7, 116; NiemObr 76, 155; PowodPr 79.

»co(ż) (jeszcze) dalej (mowi, powiada, przydawa itp.)?« [szyk zmienny] (30): to włfyłtko łye w onym łlowku/ łkończenya zámyka. Co dáleý? KromRozm III H2, G7v, H2v; KrowObr 124v; Coź dáleý ten Apołtoł łwięty po thym płáczu łwoim o pociefze łwoiey powiada? Otho łłuchay RejAp 52, 33v, 52v, 90, 128v, 140v (11); RejPos 146v, 222v, 327v, 328, 329v (12); RejZwierc 127 [2 r.]; A co dáleý Dániel przydawa NiemObr 170.

»(po)łłuchaj(że), patrzej(że), (u)łłyszysz, przypatruj się, uważaj(że) (co, jak) dalej (mowi, powiada, pisze itp.)« [szyk zmienny] (105 : 33 : 15 : 3 : 1): PatKaz II 50; MurzHist G2v; I iefłtze dáleý ná drugim mieyfcu w wálznych włáfnych księgach/ połłuchay co mowi tenże Doktor. KrowObr 14, 56v, 144v, 161v, 206; Prot A4, A4v; Łłuchayże co iuż tu dáleý Ian łwięty w texcie o Pánu náłzym powiada RejAp 9; Pátrzayże co dáleý Pan włpomináć raczy RejAp D8v, 10v, 50, 95, 109, 111 (62); RejPos 67v, 276, 298v, 314, 318 (74); VWáżayże dáleý co ten dobrotliwy Pan iefłtze ktemu vcźynić raczył RejZwierc 4v, 139v, 140; ModrzBaz 127v; CzechEp 347, 348, [400]; NiemObr 85, 107; KochWr 37; WysKaz 26; CiekPotr 42.

*Zwrot: »pojść, postąpić, postąpienie dalej« [szyk zmienny] (34 : 25 : 1) Ale temu daymy pokoy ná ten czás. Poidźmy dáleý. KromRozm I G3; Ale podźmy dáleý do drugiey tześci do náuki Pána Kryfłufowey y iego zwolennikow. KrowObr 42v, 54v, 91v, 92v, 94v, 96 (21); RejWiz 9v; OrzList c2; OrzRozm E3v, Fv; Metabasis, Transitio, Przełtápienie/ dáleý połtápienie/ przeminienie/ Przełcie/ gdy w mowie oznáymuyemy o czymełmy mówili/ á o czym dalej mowić będziefmy. Mącz 219b; SienLek 25; Tu dáleý Apołtoł połtepuie do drugich znákw bełtiey tey y łpraw iey ná ziemi. RejAp 115, 46v, 47, 49, 107v, 125; GórnDworz B2v, X6, Z2; Grzegłsm 3; MycPrz I B; CzechRozm 110v [2 r.], 128v, 163v; Ale iuż nárzekánia dofyc: podźmy dáleý [*pergamus ad alia*]. ModrzBaz 31v; CzechEp 163, 186, 211, 264, 279 (8); NiemObr 58, 61, 92, 135; GórnRozm G3v; WujNT przedm 20; WysKaz 15; PowodPr 47.*

c. O kontynuowaniu rozpoczętej czynności; nadal, w dalszym ciągu; amplius, ultra *Mącz*, *Cn*, *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*; *diutius Mącz*, *Cn*; *longius Mącz* [tylko w comp] (665) : A jako bąndzieczie tą rzecz daleiy dzierzecz, abifczyą liftem swoym donaf napifawłfy ofnoimyly. *MetrKor* 46/118, 34/268, 37/2v; *BierEz* H4; Iuż wy ludzie nábornij [!] o Iezu Kriřtówé mlodořcij/ tym równé rzeczy rozmyllaycie daley *OpecŻyw* 35v; *PatKaz III* 153; *LibLeg* 11/43v; Ale cżemuřz iuż y liebie mam daley frałować *RejJóz* O5v; *ZapWar* 1548 nr 2668; Możećz fie y pużką dořtać Będzesli daley řwiegothać. *RejKup* m7, b5v, e7, f2v, f8; *BielKom* G; A gdzieby onego fantu ku opłáceniu nie řftawáło/ ma dáley perfonę fantowác. *GroicPorz* dd2, aa4, kkv; *RejWiz* 119v, 120v; *Leop Eccle* 4/7; *LeszczRzecz* A3; *RejFig* Dd3; *BibRadz* I 273v, *Mar* 14/41; iefli dáley będziem řlyřzec głos Boży/ nie będziem żywi *BielKron* 32v, 58, 216, 230v, 463v, 467v; Exuere obsequium, Niepořlufznym dáley być. *Mącz* 433c, 8b, 52d, 306a, 310a, 476a (9); *RejAp* 178 [2 r.]; Cżekał pan Kořtká/ iźby dáley mowił pan Boiánowłki *GórnDworz* X5v, li8v; *GrzepGeom* B3; *RejPos* 286; *KuczbKat* 430; *RejZwierc* 30v [2 r.], 43v; Wybáwiłci nas wybáwiciel nářz z niepráwořci nářznych/ nie przeto ábychmy w nich dáley żyć mieli *RejPosWstaw* [21³]v; *CzechRozm* 106v, 113v, 117, 123, 174v; Iefliby ták było/ proznoby was dáley zwác ludźmi *ModrzBaz* 143v, 4v, 9v, 86v; woleli vřtá zámknąć á niźli o tjm dáley mowić. *SkarJedn* 100; *Calag* 198b; *SkarŻyw* 516; *StryjKron* 472, Iákom tedy ář do tąđ/ ták y dáley Hieronimá nářładowác bęđę. *CzechEp* [401], 230, 311; *KochJez* A3; *KochFr* 16, 108; gdy mię [szatan] dáley doiezdźa/ y řkárzy na mię/ iáko ná grzeřzniká/ tedjnim wzgárdzę *ReszPrz* 52; *WerGořc* 205; *GórnRozm* C3v, E2v, K; *KochWr* 35 [2 r.]; *ActReg* 63, 113, 134; *GostGosp* 62; *GórnTroas* 30; *KolakCath* B3; *WujNT Matth* 26/65, *Rom* 3/7, 6/2, s. 615; *SarnStat* 1150; *KmitaSpit* B4, C3; Bo řtan Rycerřki Pánem: wřzytkie inřze mu hołduiá; y iuż teź daley wytrwác trudno *PowodPr* 77, 5, 36, 67; *CiekPotr* 59; *PaxLiz* C3; *KlonWor* 80.

Z czasownikiem zaprzeczonym; otdąd, więcej, wcale [w tym: juź dalej nie (128), nie chcieć dalej (+ inf) (40), nie moc dalej (+ inf) (54)] (337): Owa kmieć bárzo podbieřzał/ A iuż dáley řzcześcia niemiał *BierEz* N2v, B3v, L2, N2v, Q2v, S3 (7); A Iezus vkufiwłfy oné gorzkořci/ niechciál daley pitz. *OpecŻyw* 149v, 110v, 125v, 126, 137, 156v (12); *MetrKor* 40/813, 823; Niemogł fie yuź daleiy Iozef powciágnąc przed wyelkořciá tych ktorzy przed nym řtali *HistJóz* D4; *FalZioł* IV 57b, V 32; *BielŻyw* 10; nářz pan bog nyeraczi daley naswycie [!] chowacz *LibLeg* 7/36v, 11/47v; A niechać niebędzie daley pamiátká ludu řraelskiego [et non memorent nomen Israel ultra] *WróbŻořt* 82/5; *RejPs* 73v, 117v; *RejJóz* O7; *HistAl* B3, L; yvz daley pan Viernosz nyma any bendzie mogł przeczywko xyędzv oborskiemv postempovacz any czynycz. *ZapWar* 1550 nr 2665; *KromRozm I* B2, B4, D2, N4 [2 r.]; *MurzHist* C3v, Dv, Gv, Iv, I2 (7); *MurzNT Matth* 22/46, *Ioann* 4/1, 8/11, 17/11; *KromRozm III* D2; *Diar* 57; Możeřz nie być dáley w tákiew trwodze *BielKom* G5, E8, F6, G5v; *LubPs* Q, R3 [2 r.], S5v, T3v, hh5v, hh6v; *GroicPorz* z2, z4v; A kto zbieży álbo vćietze od kořciołá řwiętego krześcijánřkiego/ tákowy iuřz dáley nieieřt tźlonkiem iego *KrowObr* A3, B4, 2, 149, 192, 240; *RejWiz* 131v, 135, 142; *Leop Ex* 14/13, *Num* 11/25, *1.Reg* 5/7, *Ier* 44/22, *Matth* 5/13 (6); *OrzList* h4v; *UřtPraw* Cv; *RejFig* Bb6; ráđřzey mię zábyy ábych iuź dáley nie pátrzył ná řwoy žal. *BibRadz* *Num* 11/15, I 4a marg, *Gen* 8/20, 17/15, 35/10, *Is* 25/2 (25); *OrzRozm* Bv, H3, O2; Tegoź roku Mázowiecka řłáchtá przećiw Annie křięźnie [...] fie wzburzyłá/ á ná przełoeńřtwie dáley iey nie chćieli mieć *BielKron* 416v,

65, 145, 199, 246, 444v (40); Desine ei succensere, Nie gnieway fie dálej nań. *Mqcz* 395c; Rogat ut id facere desistant, Prośi aby przeftáli/ aby tego dálej nie czynili. *Mqcz* 396d, 91a, 229d, 315d, 362a, 395c (11); *SienLek* 36v; *LeovPrzep* G4 [2 r.]; *GórnDworz* N7, P3v, S8, Aa, Iiv (6); day mię ná służbę/ bo tu dálej niechcę przebywać *HistRzym* 34, 25v, 27; *RejPos* 2, 27, 190v, 243v, 293 (13); *BielSat* I4v; *GrzegŚm* 20; *HistLan* Bv; *RejZwierc* 158, 165, 241, 266v; *KochMon* 23; *WujJudConf* 205v; *RejPosWstaw* [21³]v, [110²]v, [143³]; *BudBib Iob* 7/10, *Tob* 14/10, *Eccli* 35/20; *MycPrz* I C2; *Strum* A4; *BudNT Luc* 20/40, k. Ii6; *CzechRozm* 58v, 66v, 110v, 116, 120 (14); *PaprpPan* B, H3v, Dd4v, Eev, Gg2; nądźiewałbych fię/ żeby tákiemu podeyrzeniu mieycá dálej żadnego niebyło [*nullum deinceps locum fore*] *ModrzBaz* 124v; *SkarJedn* 127, 185, 298, 404; Nie władnę dálej łobą/ nie ieftem łwoiá. *KochOdpr* Dv; *Oczko* 13v; *KochPs* 44; Iuż dálej mocy mieć nie będzief/ á to twárde ferce odmienić muśifz *SkarŻyw* 21; rádzili Krolowi ábj łobie łromoty dálej nie czynif. *SkarŻyw* 76, 21, 41, 93, 263, 271 (22); *CzechEp* 23, 93; *NiemObr* 40; *KochFr* 17, 48; *KochDz* 106; *KochPhaen* 6; *KochSz* A2v; gdy zá łáfkáwe ftáránie pánu Mácieiowłkiemu dźiękować począł/ włtrzymáć dálej śmiechu drudzy nie mogli/ rzecz fię włzytká odkryłá. *WerGośc* 250; *BielSjem* 3, 15; *KochTarn* 78; dálej cię nie czekam *PudłFr* 15, 45; *ArtKanc* D9v, Nv, P18; *GórnRozm* M2v; *Paprup* D2; *ActReg* 53, 86, 103; *KochFrag* 14, 24, 27; *RybGęśli* Dv; *WujNT* 717, 773, 836, *Apoc* 18/22, 20/3 (20); *JanNKar* A3v; *SarnStat* 78, 139, 487, 489, 558 (14); *SiebRozmyśl* A3; *PowodPr* 24, 58; *SkarKaz* 4b, 420a, 485b, 487a; *CiekPotr* 54; *GosłCast* 49; *PaxLiz* D3v, E3; *SkarKazSej* 707b; *KlonWor* 14; *PudłDydo* A3v. Cf »dalej nie (za)bawi(a)ś się«.

W charakterystycznych połączeniach: *dalej cierpieć* (18), *czekać* (6), *czynić* (12), *dzierżyć* (9), *mieszkać* (3), *mówić* (28), *odkładać* (2), *odłożyć* (2), *odwlec* (2), *pomknąć* (4), *przebywać*, *pytać* (12), *słuchać* (5), *służyć* (4), *trwać* (2), *wiedzieć* (5), (w)strzymać (3), *wytrwać* (8), *wytrzymać*, *znosić* (3), *zwać* (4), *żyć* (3); *jeszcze dalej* (3).

Zwroty: »dalej nie (za)bawi(a)ć się« = *nie zajmować się czym, nie trudzić się; nie tracić czasu, nie zwlekać* [szyk zmienny] (7): A iuż idź/ bo my mamy też co czynić s łobą/ Dálej fie nie możemy iuż zábáwiáć tową. *RejWiz* 142; *MycPrz* I Bv, II B2v; Ian był z łtrony mocy y duchá Eliałzem [...] o czym iż fie iuż mówif w rozmowie łiodmey/ przeto fie tu dálej tym báwić niechcę. *CzechRozm* 147v, 121, 223v; *SkarŻyw* 62.

»dalej rzecz prowadzić, prowadzący, wyprawować« = *praeferari, prosequari Mqcz* [szyk zmienny] (7 : 1) : *Mqcz* 119a, 392a; á włzytcy hneth ięli go nágrzewáć/ aby dálej o they miłości rzecz prowadził *GórnDworz* L18, K, Ff5v; wrácam fię do Dyonizego, ták dálej rzecz łwą prowadzącego. *CzechEp* [402], [379], [401]; *NiemObr* 107.

α. *O kontynuowaniu rozpoczętej podróży* (103) : Gdy przed miałem bylo/ Iozeff niedopuścif onym ludziom ijdz s nijmi dálej/ ale [...] pożegnáł ie *OpecŻyw* 30v, 168, 168v; *FalZioł* I 13d; *BielŻyw* 152; *March*² Xv; *LudWieś* A2; A Potym z onąd iádadć dálej węfzli w pułtynie wielkie/ gdzie było zimno á ciemność wielka *HistAl* Iv, D3v, [I3], K8v, L, L3v (7); *MurzNT Luc* 24/28, *Ioann* 6/67; Idzye dálej przez pole áli człowiek orze/ Ná twárdey iákiefś zyemi ledwe trawę porze. *RejWiz* 125v, 34, 64v, 108v, 110, 126 (10); A wyłfedłfy z ciemnice/ węfli do Lidiey/ y wyźrzawłfy brácią cięfłfy ie/ y łfli dálej [*consolati sunt eos et profecti sunt*]. *Leop Act* 16/40; *RejFig* A4, Dd4v; Y gdy dálej

iechali w drogę [*dum irent per viam*]/ przyźli do niektorey wody *BibRadz Act 8/36, 1.Reg 30/21, Ier 3/17, 2.Mach 8/26, Luc 24/28, II 49c marg*; Płynąc dąley/ minęli czterdzieści y fiedm wyśpow/ ku którym ich okręty nie mogły bliſko przydź. *BielKron 442, 226v, 373, 441v, 442, 448 (21)*; Progredior, Poſtępuyę/ dąley ydę przedlię. *Mącz 148a*; Longius prosequi veritus, Nie śmiał go dąley gonić. *Mącz 386a, 14c, 55c, 287c, 396b, 477d (10)*; Y rzekł puſtelnik Anyołowi: Niechcę dąley łtobą chodzić/ miey ſie dobrze. *HistRzym 29v, 63v [3 r.], 65v [2 r.]*; *RejPos 67v, 324*; *BielSat I4v*; *RejZwierc 30v, 170, 175 [2 r.]*; *BudBib I Cv*; iuż ty tu zoſtań/ á ia dąley ruſzę *HistHel D2v*; Dąley iechać. Pergere. *Calag 199a*; *SkarŻyw 50, 101, 188*; *MWilKHist Ky*; A zebrałſzy wielkie woſká/ ciągnął dąley Morzem do Grecyey/ gdzie Nicomedią y Heractęą [...] obległ y opalił *StryjKron 121, 26, 81, 447, 677 [2 r.]*; *KochJez Bv*; *BielSjem 15*; Od tego czáfu wiele vczniow iego odſtąpiło náзад y dąley z nim nie chodźli [*et iam non cum illo ambulabant*]. *WujNT Ioann 6/66[67], Luc 24/28, s. 395 marg, Act 8/36*; *WysKaz 11*; *SarnStat 1071, 1264*; *KlonFlis D2*; Ieſli dąley niechcę iść/ prożno mię w tym winiſz. *KlonWor 80*.

W charakterystycznych połączeniach: dalej ciągnąć (11), gonić (2), iść (47), jechać (10), płynąć (6), poić (2), puścić się (3), ruszyć (się) (2), wędrować (2), (wy)chodzić (9).

[*Niektore przykłady można też interpretować przestrzennie jako znaczenie 1.*]

β. *W znaczeniu ‘i tak dalej’, ‘i temu podobnie’; deinceps Modrz [zawsze w połączeniu: i dalej] (119)* : Ia kom ya przsyna Mego Mikolaya nyepoczwał dw owczu ytrzeczego Barana ytesz yako drugich nyepothlukly pszy Gwalthem ydaley pothla poszw thakomy pomosy bok. *ZapWar 1506 nr 2035, 1517 nr 2198, 1518 nr 2211, 1523 nr 2326, 1531 nr 2432, 1541 nr 2604 (95)*; Sigmunth sbozey myłoczy krol polsky. wyelky kxyądz Lythewsky, Ruſky prusky y daley pan y dzyedzycz. *MetrKor 34/133*; *LibLeg 6/160v*; Naprzod á nawięczy maſz obaczyc iakiey ielt barwy vrina/ to ielt ieltli cżyrwona/ albo biała/ albo żółta/ albo czarna/ y daley. *FalZioł V 1v*; *KrowObr 227v*; *BielKron 280, 282v*; *SienLek Tv, T2*; Com ia powiedział o czáſie/ o mieyfcu/ y dąley/ tho ſie do káżdey iney rzeczy zgodzić może *GórnDworz N7v, Ee2, Ee3, L16v*; Potym łą Figury o piąci węglách/ o ſześci węglách/ o ſiedmi węglách/ y dąley. *GrzepGeom D2v*; *Rozgá ſpráviedliwoſci/ rozgá Krolieftwá twego/ etc. y dąley. BiałKaz E3v, D4v*; *ModrzBaz 57v, 121v*; *SkarJedn 344*; *StryjKron 71*; *GórnRozm Iv*; *GostGosp 156*; *WujNT przedm 29*; *SarnStat 982*; Drudzy náſzę miłą oyczyznę Koronę Polfką/ więcey niż łtokroć w kráiách Ruſkich/ Litewfkich/ Lubelfkich/ y dąley pułtoſzyli *VotSzl Bv*.

3. *W określanii miary i siopnia (863)* :

a. *Uintensywnia znaczenie wyrazu, do którego się odnosi; znacznie, bardzo, o wiele; multo, multo magis, quanto Mącz, Cn, Vulg, PolAnt, Modrz; longe, nimio Mącz, Cn; impendio, infinito, permulto, plus, valde Cn (831)* :

α. *Z przymiotnikiem, przysłówkiem i zaimkiem (761)* : W káżdym ſnádnie ogládałſz moc y ſprávę dziwną/ Ná wźzem iednę od drugyey dąleko przeciwną. *RejWiz 113, 179v*; pánowie Polſcy [...] dáli im [*Tatarom*] pokoy gdyż nierowny dąleko poczet ludźi mieli. *BielKron 400*; *RejZwierc 39*; w woſłczce łwey kápłany máiąc/ y od nich błogosláwieńſtwo y rozgrzeſzenie biorąc: huffy nieprzyiaćielſkie dąleko lidzbą y mocą nierowne/ łtarli y ſię ich rozłypáli *SkarŻyw 358*; *OrzJan 80*.

W połączeniu ze stopniem wyższym przymiotnika i przysłówka [w tym: z przymiotnikiem (269), z przysłówkiem (387), w pozycji przed wyrazem określanym (624), po wyrazie określanym (32)] (656):

Dálekoć on więcey ízkodzi *BierEz* K2, B, B2v; *OpecŻyw* 41v, 50v, 150v; *PatKaz I* 9v, 14; O daleko to było ízlufznyey dacz tą lalką nyeuynnego począczya íwey myley matcze *PatKaz II* 73, 54a, 66v; *PatKaz III* 113, 143; *MetrKor* 38/502; Drugi rodzaj íeft íego daleko íwietleyízy/ á barwy ciemnieyízey *FalZioł* IV 50a, I 10c, 116a, V 21a, 31, 35v (7); *BielŻyw nlb* 8; *GlabGad* K2v; Po ímierci Otomanowey nástał íego íin Archanes [...] wímiálości oyczu podobien/ ale w rzeczach walecznych daleko íprawnieyízy. *MiechGlab* 65, 10; *WróbŻołt* aa5; *RejPs* 29, 99, 107v; *SeklWyzn* d4v; *LibMal 1548/* 144v; daleko niemneyíze [!] á niepodleyíze W. M. pamiątki potomkom íwym poííobie wiekuiíte zo ítawy *SeklKat* A2v, A2; *HistAl* L2; *KromRozm I* C2v, C3; *MurzHist* G4, P4v; *MurzNT Matth* 6/30, *Mar* 9/41, *Ioann* 4/41; dáleko cýeíííífa y íróíííífa kaźń/ níżli ímyerć. *KromRozm II* m, m2v; *KromRozm III* B, B7, M7v, N4 [2 r.]; yeíli yáko Cicero powiadá/ nye należy bárzo ná nieprzyacyoły íe gnyewáć/ dáleko wyęcey to ma być/ áby rodzicy myernie íe gnyewáli ná dzieći íwe. *GliczKsiąż* G2, F, G2v, K4v, N4; *LubPs* Y2, Z3, Z4; Drugi záíę krzyż íeíth duízny/ dáleko cýeííízy/ áníż ten pierwfzy *KrowObr* 238, C, 94, 101v, 160, 216v (12); A práwieby mogł názwáć íwiát klatką ízalonych/ Gdyż ich ná nim dáleko więcey níż cwiżzonych. *RejWiz* 20v; złoínicá oná/ Dáleko w wíeíízey wadze/ níż pocźciwa żoná. *RejWiz* 140, 39, 60v, 92v, 98v, 179; Okrutnie wielka wielkość ludzi tám íeft/ á dáleko wíeíízego zroítu níżli my [*nobis statura procerior*] *Leop Deut* 1/28; dáleko lepiey [*multo melius*] íeft nieílubowáć/ níżli ílubowawííy obiethnicy doíyc nieudziáíáć. *Leop Eccle* 5/4, *Ex* 14/12, *2.Reg* 4/11, 12/8, *2.Par* 32/7, *Gal* 1/14 (11); *RejFig* Bb2; *BibRadz I* *2, 43c marg, *Is* 36/12, *Hebr* 12/25, *Petr* 1/7 (16); *OrzRozm* Lv, O2v, Q3, Q4v; *BielKron* 213, 315, 402, 455v; *GrzegRóżn* L3; *KochSat* A4v; wzdám daleko przíítoínieyíza rzęć yeí/ milczeć níżeli mowić. *KwiatKsiąż* C2v, D4v, F3, O4v; Multum illi terra, plurimum mari pollent, Przemoźni íą ná ziemi/ ale dáleko przemoźnieyízy ná morzu. *Mącz* 308b, 13c, 74d, 170a, 283d, 368a(43); *SarnUzn* B6, E5v, H2v; *SienLek* 3v, 32, 103, 119, 120 (6); *RejAp* D8, 15v, 79v, 87v, 107 (6); teráznieyízy wiek dáleko obííízy íeft niecnoty wízelákíey/ níż on/ kthory chwałá ítarcy *GórnDworz* H8; gorące kniemu [*Bogu*] íerce: ktore áć káźdy człówiek mieć powinien/ ále Krolowie/ Kíążęthá dáleko bárzíey *GórnDworz* Hh6, G3, Iv, M2, Gg4, Hh3 (30); *HistRzym* 20v, 23v, 94v; *RejPos* 37, 105v marg, 166, 209v, 266v (9); *RejPosWiecz*³ 98v; *BiałKat* 218v; *GrzegŚm* A4, 6, 36, 61, 66 (7); Wízákoż íe cí dáleko gorzey máią z nimi/ Co íą ich niewolniki mogáć być wolnemi. *HistLan* E3v, E3v; A dáleko íeft lepiey íiedźieć w wíeźieniu/ níżeli być w wiekuiítych mękach [!] Píekielnych *KuczKat* 334, 25, 70, 255, 270, 300 (7); *RejZwierc* 58v, 70, 81, 136, 144v (17); *WujJud* 43v, 50, 56v, 183, 227v (11); *WujJudConf* 37v, 60v, 177, 192; *RejPosWstaw* [41³], [110²]v, [110³]; *BudBib I* Cv, *2.Par* 6/18, *Sap* 8/5, *Is* 56/12[11], *Eccli* 20/2, 29/.16; *MycPrz I* B4v; *BiałKaz* K2v; *BudNT przedm* b8v, c5, c6v, *Philipp* 2/12, *Hebr* 12/9 (7); *CzechRozm* 64v, 91v, 106v, 146v, 151v (22); *PaprPan* A3v, E4, L3; íam co mowí/ máło tego rozumie/ á owi co słucháią/ dáleko mníey [*multo minus*]. *ModrzBaz* 28v; dáleko wíeííze [*multo ampliores*] y obíííze pożytki przychodzą z ípráwiedliwości/ níżli z woyny. *ModrzBaz* 137v, 5v, 8v, 13, 17v, 37v (32); *SkarJedn* 8, 12, 23, 79, 174 (16); ná íwiećie Mníey dobr dáleko/ níżli złych przypadkow. *KochOdpr* B2, Bv, B2; A po ímierći tego Celarza/ nástał íyn íego Koníítántyn píąty [...] íeízcze dáleko gorízy. *SkarŻyw* 298, 2, 3, 13, 16, 127 (50); *StryjKron* 59, 61; *CzechEp* 28, 80, 90, 155, 281 (10); *CzechEpPORz* **2v, **3; *NiemObr* 81; *KochFr* 8, 41; *KochPhaen* 9; *ReszHoz*

133; *ReszPrz* 42, 49, 61 [2 r.], 72; pijánice łą nád beſtye dáleko nierozumnieyfzy y ſprofnieyfzy. *WerGość* 241, 259; *KochPieś* 37; Będziem łobie v ognia ſiedziéc przy kominie: Y cudniéy nam dáleko noc niźli dziéń minie. *PudłFr* 31, 42, 70, 72; *BielRozm* 29; *GórnRozm* C2, Ev, E3v, F3, H2v (13); *KochWr* 30; *ZawJeft* 5, 32; *Calep* 509b; *GostGosp* 16; *Phil* F4, Q; *KochCz* A3v; *OrzJan* 6, 15, 38, 80, 135; *LatHar* 246; *KołakSzczęśł* B2v; Azaście wy nie dáleko waźnieyfzy niź oni [nenne vos magis pluris estis illis]? *WujNT Matth* 6/26, s. 262, 274, 306, 417, *Hebr* 12/25 (65); *WysKaz* 4, 8, 9, 42; *JanNKar* Dv; *SarnStat* 4, 46, 165, 228, 585 (9); *GrabPospR* N3v; *PowodPr* 3, 7, 11, 13, 17 (13); Toź będzie przed tym ładem/ niezmierne y dáleko bez przyrownania ſtráźliwſzym obyczáiem/ gdy nie iedná część máła ſwiátá/ ále wſzytek ſtrofkány y ná ład ten záwołány będzie. *SkarKaz* 5a; dáleko po tyſiác kroć gorzey/ mylić ſię ná tym w ktorým wſzytkę nádzieię pokłádác mamy *SkarKaz* 273b; Ná ohydę mężoboyſtwá/ włożył P. Bog dáleko ſiedmioráko więtzſze karánie ná drugiego [...] mężoboycę *SkarKaz* 314b, 41a, 119a, 121a, 157b, 517b (25); *VotSzl* B4v, Cv, C2, D3, E4v; *CiekPotr* 33; *SkarKazSej* 657a, 660b, 685b, 686a, 691a (9); *SkorWinsz* A2v; *KlonWor* 32, 41. Cf »jako daleko«.

W charakterystycznych połączeniach: *daleko barziej* (3), *gorszy* (11), *gorzej* (5), *lepiej* (54), *lepszy* (21), *mniej* (34), *mniejszy* (6), *więcej* (229), *więtzszy* (61); *dobrze daleko trwalszy*.

Fraza: »daleko (to) pilniejsza« [szyk zmienny'] (4): Páſtuch s kuchárką woła/ záplác pánie myto/ Nie do tegoć mi teraz boday cie zábito. Dáleko to pilnieyfza co ieſć do nowego *RejWiz* 12v, 174; czego inźzego pilnowác więcey/ niźli tylko tego czymby ſie oczy nápálły/ pilnieyfza dáleko czymby ſie vmył nápálł *RejZwierc* 20 v, 21.

Wyrażenia: »daleko in(ak)szy, inaczej, iny« = *diversior, diversus, longe aliter Mącz; multo aliter Mącz, Modrz* [szyk 43 : 1] (27 : 16 : 1): *RejPs* 123; *MurzHist* F2v; *KromRozm III* 16v, 07; *RejWiz* 27; mądroć Boża okazána w ſłowie iego dáleko ieſt inákſza/ ktorey náłładuią wierni *BibRadz I* 123c *marg*; *OrzRozm* K4; dáleko ſie ináczey rzecz miałá *BielKron* 232, 203; *Mącz* 197a, 236b, 240d, 487d, 488a; dáleko w inym zmyſle niźeli oni vżywał tych ſłow záwždy Kołcioł Boży *SarnUzn* Bv; *RejAp* 80v, 116, 181, 181v; *RejPos* 32; Krotkoć dziatki oycowłką miłość pámiętáią/ Y dáleko ináczey im ią oddáwáią. *HistLan* A3; *WujJud* 55v, 57, 70v *marg*, 252, 252v (8); *RejPosRozpr* c3v [2 r.]; *BudBib I* Cv, C2, *Tob* 14/7; *BudNT przedm* d3v; co dáleko ieſt rzecz inſza/ á táka ktorey trudno tym nápráwić *CzechRozm* 153, 25, 258v; *ModrzBaz* 66; *CzechEp* 316; *NiemObr* 83; *ReszList* 153; Czuie to bowiém dobrze/ żeby mu przyſzłá ſpráwá dáleko z inźzemi iudźmi/ niź ná ón czás byłá *OrzJan* 81; *WujNT przedm* 24.

»jako daleko« [w tym: *cum av comp* (35), *cum ai comp* (6)] = o ile, do jakiego stopnia; *quanto magis Modrz, Vulg; quanto Modrz* (46); *Leop Luc* 11/13; Ieſliżec fámege goſpodarzá Beelzebulem názwáli/ iákoź dáleko więcey domowniki iego? *BibRadz Matth* 10/25, *Ez* 15/3, *Hebr* 9/14; *GrzegRóżn* J4v; *Mącz* 430a; *GórnDworz* Bb4; *RejPos Wiecz*² 94; *WujJud* 71; O iáko dáleko lepiej ieſt [*quanto haec melius*] áby tego dziatki niewiedziáły *ModrzBaz* 12; A iefliże ludzie proſći/ ktorzi ſię w pochlebcách kocháią/ ſłufznie máią być gánieni/ o iáko dáleko Pánowie zwierzchni więcey [*quanto magis*]? *ModrzBaz* 17v, 18, 20v, 25v, 46v, 72v (13); *CzechEp* 22, 201, 244; Obaczyłby [...] iáko dáleko inákſzym ſpoſobem/ obchodzi ſię pan Bog wſzechmogący/ z dziateczkámí ſwymi *NiemObr* 83, 59; *WerGość* 259; *LatHar* 330; A iákoź dáleko waźnieyfzy ieſt człowiek niźli owcá [*quanto magis melior*

est homo ove]? *WujNT Matth* 12/12, s. 204, *Luc* 11/13, 12/24, *Rom* 11/12, *Hebr* 9/14 (14); *WysKaz* 24; *JanNKar* D; *PowodPr* 16.

»jakoż [= *w jaki sposób*] nie daleko więcej« = *quo modo non magis Vulg* (4): chcąc to zmyśloną *communicacyą idiomatum* nagrodzić/ iakoż nie daleko więcej/ my tego czynić mamy/ wiedząc o prawdziwej społeczności/ oycą niebieskiego z synem jego miłym. *NiemObr* 119, 72; *Phil* B; A ielić poługowanie śmierci literami wyrażone na kamieniach/ było we czci [...] iakoż nie daleko więcej poługowanie ducha we czci będzie [*quo modo non magis ministratio spiritum erit in gloria*]? *WujNT* 2.*Cor* 3/8.

»daleko rozny« [*w tym: od czego* (42)] = *maxime diversus, totus diversus, multum differens Mącz*; *longissime disiunctus Modrz* [szyk 46 : 9] (55): musisz odpowiedzieć/ iż są rzetwy różne daleko od siebie. *KrowObr* 142; *BielKron* 452; *GrzegŚm* N4; *KwiatKsiąż* Gv, O3; *Maxime diversi inter se, Dąleko są od siebie różni. Mącz* 487d, 236b, 276d, 379c, 430a, 487d; *RejAp* 110, 124 [2 r.], 143; *Káltiglio* [...] pisał Włochom ktorich obyczáie są od nálnych dąleko różne. *Górndworz* Bv, O6v, P5v, P7v, Dd4; *RejPos* 4v, 104v, 105, 116, 120v (13); *Chrzeft y swiåthość Ciåłå Pånkięgo w niektórych rzeczách/ są sobie podobné. w niektórych dąleko różné. BielKat* 316, 316, 328v; *RejZwierc* 18, 52, 91v, 195v, 240v (8); *WujJud* 9v; *Lecz nånz język dąleko ma infty å rozny sposób mowienia od Lacinckiego BudBib* I Cv; *ModrzBaz* 66v, 74, 102; *Ale rozna dąleko rzecz iest/ samemu sobie więzienie ządác/ å v drugiego więzaniem poniewolnie być. SkarŻyw* 473; *KochWr* 39; *OrzJan* 93; *JanNKar* C4v, D; *PowodPr* 41.

β. *Z czasownikiem* [*w tym: przed czasownikiem* (63), *po czasowniku* (7)] (70) : wżrzål iż mu daleko miary niedoştawało *ForCnR* D2v; wżakże wilkość daley sie wciąga niżli do pirwżego słopnia. *FalZioł* I 68b; *RejPs* 90v; *RejKup* Cc; *Boc zaprawdę kto się wedle tego znaczy/ na prawdę słowå bożego nic niedbając/ daleko vchybi MurzNT* 28v; *KromRozm III* P5v; *GroicPorz* m2v; *Albo owi kwartarze/ co tu wam szynkuia/ Dąleko nie dolawży/ nån tram przypifuiå. RejWiz* 162v, 123v; *OrzRozm* Tv; *ielżcze dąleko mozem nie przyrownác synå Kåmbifelå oycowi Cyrułowi. BielKron* 114, 81, 114; *Non est item quam dudum, Nie tån terålz ýako przed tym, Dąleko sie zmieniły obyczáyé. Mącz* 337d, 117a, 124a, 207b, 477d; *ony słowå człowiekå onego mizernego dąleko [się] z onemi słowy prawdziwemi Pånkami nie zgadzåiå. RejAp* 179v, 116; *Górndworz* M7v, li8; *RejPos* 88, 214; *nån dziale dąleko nas vpołledzono. HistLan* A4v; *KuczbKat* 195; *RejZwierc* 14v, 69, 119; *RejPosRozpr* b3; *CzechRozm* 170, 226v; *Włånny Ankus krol Rzymłki bo pokoy miłuię/ Ale go wżdy fortunå dąleko celuie. PaprPan* Cv, E2v; *ModrzBaz* 76v; *CzechEp* 253; *WerGość* 265; *KochPieś* 26; *GostGosp* 169; *Odpułzcza grzechy Måriey Mågdålenie/ przekłådåiåc iå dąleko nån Phåryzeułzå WujNT przedm* 35.

Zwroty: »daleko przechodzić (*a. przejść*) [= *przewyższyć*] [*kogo, co*]« (9): ktora oliådłość włlytkye inłse dobrå å ochędożeńłtwå dąleko przechodzi *GliczKsiąż* C6; [*przodkowie nasi*] *pracå å czuynośćiå w Rzeczy połpolithey y w łpolney miłośći/ dąleko nas przechodzili. BielKron* 333, 114; *KuczbKat* 1, 115; *WujJud* 71; *SkarŻyw* 119, 388; *wiårå Chriłtułowå [...] wżytkie nånki ludzkie dąleko przełzłå y zwyćiężyłå WujNT* 140.

»daleko przewyższyć [*kogo, co*]« = *multum excellere, plurimum praestare Mącz* (5): *Pitagoras mędrzec Samicki [...] wżdy oycza łwego [dale]ko imieniem przewyłfżył. BielŻyw* 28; *BielKron* 271;

Caeteris animantibus plurimum praestat, Dáleko przewyższa yníze zwierzętá. *Mącz* 419b, 236b; *WujNT* 763.

»daleko uciec [= przewyższyć, zwyciężyć] [kogo]« = *emicare longe Mącz* (3): *Nostri omnibus partibus superiores fuerunt, Dáleko ye náfzy vciekli/ więtfzy przodek mieli. Mącz* 435a, 220c, 277b.

»daleko woleć« [szyk *zmienny'*] (6): *FalZioł* I 53d; By mié ziemia iuż pozarła. Daleko bych yeńcze wolał Niż bych wpiekle wiecznie gorzał. *RejKup* h2v; *HistAl* B5; *RejWiz* 105v; *Certum est mori quam hunc pati lenemem in me grassari, Wolałbych dáleko vmrzeć/ niżli temu dác ná łobie przewodzić. Mącz* 232b, 316a.

Wyrażenia: »jako daleko« (3): Tego tam nie wiem/ iaką przijazń z Niemcy macie Albo iako daleko łobie dziś ufacie. *KochSat* A4; *HistRzym* 4v; Zás łynowie ich/ iáko dáleko od oycowłkich cnot y godności wyrodźili fię [*quam altae virtutis patrum degeneres*]? *ModrzBaz* [41]v.

»(nie) tak daleko« [szyk 3 : 1] (4): Móy łye Autentyk ták dáleko nie ściąga. *OrzQuin* M2; *RejAp* 10v; *CzechRozm* 187; Nie ták dáleko zákázue krewności *SarnStat* 600.

b. *O przekraczaniu lub ustalaniu pewnej liczby, miary, albo zakresu czynności; więcej [tylko w comp]* (32) : łamego Kázimierzá krolá dar kósztował daley niż łtho tyłyc złotych. *BielKron* 375v; Wiem iednego/ ktorego we dwoie ábo dálej rózow ná wywołanie łkazano. *GórnRozm* F4v; rani go kto iny/ á on wnet ná łwego łásiádá/ [...] choćá on we czterdzieftu y dálej milách ná on čás będzie/ rány opifze. *GórnRozm* G3, I2v.

Fraza: »dalej nic« = *nihil ultra Mącz* [szyk *zmienny*] (28): tedj wam dawami mocz połtępowania do svmmi czterech thifłyczi zlotich daley też nycz *LibLeg* 11/82v, 6/156v; *MurzHist* D4; A iż to obiecujecie, że to będzie strzymano od stanu rycerskiego nie dalej nie odmieniać w sprawach kościelnych *Diar* 58; A powinien ięft ná Sądzie łyedzieć do Południá/ dálej nic. *GroicPorz* 12; *OrzList* g; co ięft Exekucya nie wiecie/ tylko iedno áby łye mowilo á wołało/ á nic dálej. *OrzRozm* B2, D4, H, H4v; *Mącz* 501c; *GrzepGeom* M4v; *RejPos* 70v; Nic też dálej iedno trąbić/ Cudze żyto z owłzem gnąbić *RejZwierc* [233], 28 [2 r.], 96v, 163v; *MycPrz* II C3v; *SkarŻyw* 459; *CzechEp* 86, 96, 223, 252; W czym łie niezgodzą/ zdanie łwe powiecie/ Dálej nic: o co idzye/ łami wiecie. *KochSz* A4; *ReszPrz* 23; Dálęj niechcę nie od łiebie. *KochSob* 68; *CiekPotr* 36.

4. *W funkcji partykuły wykrzyknikowej [tylko w comp]* (5) : Bo iuż tám nie do rozumu áni do żadnego wyvodu/ iedno iáko łłowo wynidzie z gęby iego/ to iuż dálej do pánczerzá á do łzábłe *RejAp* 82v.

Połączenia: »nuż dalej« (4): *RejPos* 305v; Nuż dalej, moja dziewczko, niechaj znam i tego, Co to wzrostem pomniejszy od Agamemnona *KochMon* 26; *OrzJan* 9; Nuż dálej: wálze łzáty tákie cudzoziemłkie/ Włółkie ábo Hifłzpánłkie *ZbyłPrzyg* A3.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (19) : *Eatenus, Ták dáleko/ Ták wiele/ Poty. Mącz* 98c; *Peregre, Dáleko. Mącz* 290d, 8b, 30d, 197a, 324c, 327c (10); *Fern. Dáleko. Procul, longe Calag* 191a, 191a; *Porro – Zaprawde dalei, naofstatek Calep* 823b; *Vlterius – Dalei. Calep* 1133b, 64b, 612a, 784b, 852b, 1133a.

Synonimy: 1. *nieblisko*; 2. *długo, pozno, dawno*; 3. *barzo, znacznie*.

Cf **DALECE**, **DALNO**, **NIEDALEKO**

